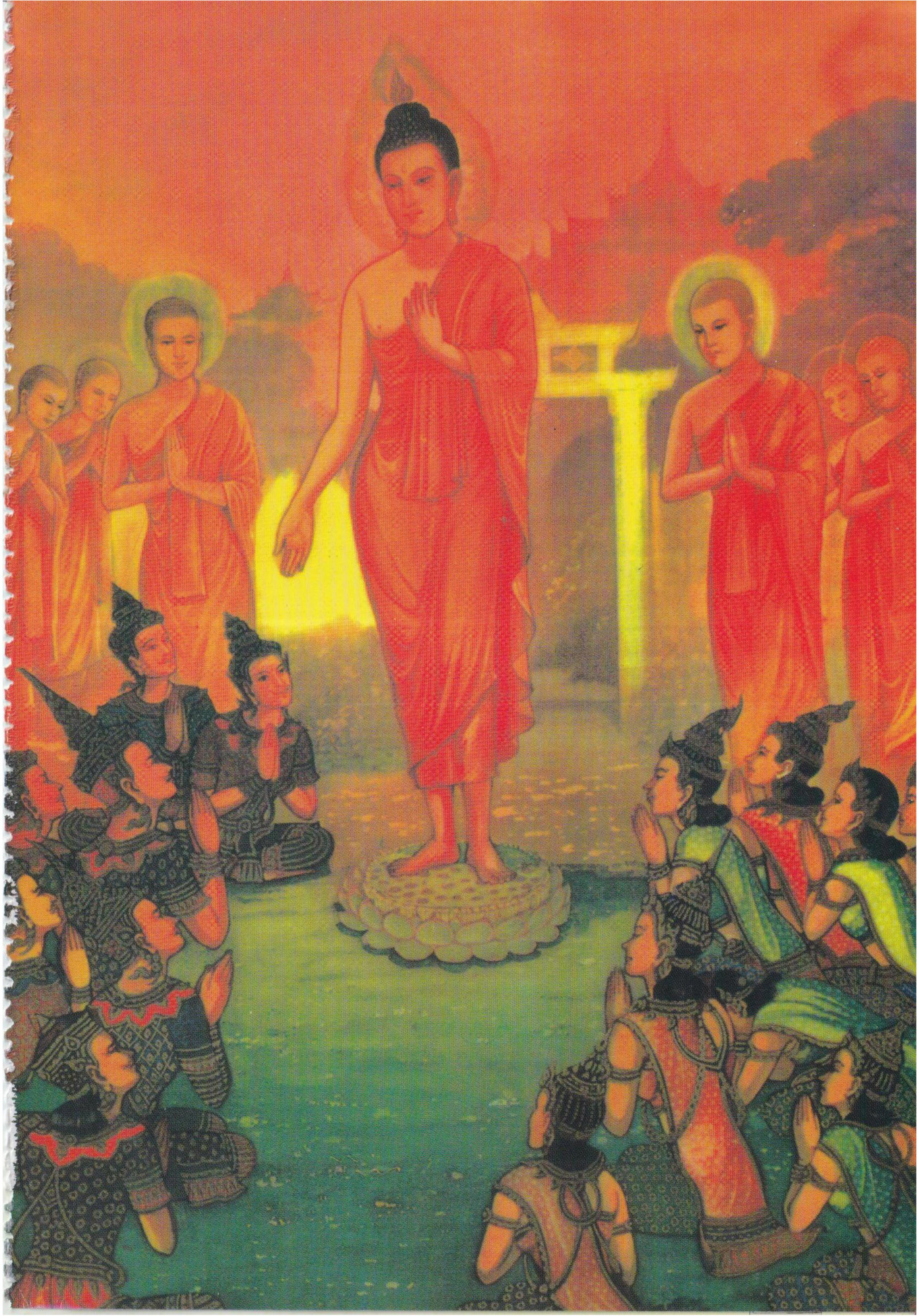

พระเทพวิริยาภรณ์

วัดหัวลำโพงพระอารามหลวง

๕ ธันวาคม ๒๕๕๐

พระเทพวิริยาภรณ์

เจ้าคณะเขตบางรัก

เจ้าอาวาสวัดหัวลำโพงพระอารามหลวง

เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร

คำปรารภ

เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์ พระเถรานุเถระ ผู้รับภาระธุระพระพุทธศาสนา เป็นคุณ เป็นประโยชน์ ทั้งฝ่ายพุทธจักรและราชอาณาจักร ตามพระราชประเพณีที่ได้ทรงปฏิบัติเป็นลำดับมาในอภิลักขิตสมัยอันเป็นมงคลนี้ พระราชปริยัติสุนทร เจ้าอาวาสวัดหัวลำโพง พระอารามหลวง และเจ้าคณะเขตบางรัก ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็น พระเทพวิริยาภรณ์ ในครั้งนี้

ณ โอกาสนี้ คณะสงฆ์วัดหัวลำโพง จึงพร้อมใจกันถวายความเคารพสักการะ โดยจัดพิธีต้อนรับ ณ พระอุโบสถวัดหัวลำโพง พระอารามหลวง ตามประเพณีนิยมที่ได้ปฏิบัติมา ทั้งนี้เป็นเพราะพระเดชพระคุณ เป็นพระเถระผู้มีความตั้งใจจริงในการสร้าสรรค์ความเจริญให้แก่วัดหัวลำโพง ทั้งในด้านการพัฒนาถาวรวัตถุ และการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร

การได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ในครั้งนี้ ย่อมเป็นที่ปลาบปลื้มของบรรดาศิษยานุศิษย์ และพุทธศาสนิกชนผู้มีความเคารพนับถือโดยแท้

เพื่อเป็นการแสดงมุทิตาสักการะ แด่พระเดชพระคุณฯ ในวโรกาสได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ในวโรกาสนี้ จึงได้จัดพิมพ์หนังสือ เรื่อง " เทศน์มหาชาติ " ซึ่งได้คัดลอกมาจากหนังสือเทศน์มหาชาติ ที่จัดพิมพ์โดยหมวดภาษาไทย โรงเรียนสตรีวัดระฆัง เพื่อเป็นธรรมบรรณาการแก่บรรดาศิษยานุศิษย์ และพุทธศาสนิกชนผู้มีความเคารพนับถือ ที่มาร่วมแสดงมุทิตาจิต ในมงคลกาลนี้ ณ วโรกาสบัดนี้ ขอตั้งกัลยาณจิตอาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย ขอได้โปรดอภิบาลคุ้มครองรักษา พระเดชพระคุณฯ ผู้เป็นที่เคารพยิ่งของคณะสงฆ์วัดหัวลำโพง และพุทธ-ศาสนิกชนผู้มีความเคารพนับถือทั้งหลาย ให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากภยันตรายภัยพิบัติทั้งปวง มีความร่มเย็นเป็นสุขทุกทิพาราตรีกาล เจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดกาลนาน เทอญ.

คณะสงฆ์วัดหัวลำโพง พระอารามหลวง

มุทิตาสักการะ

เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐ สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าพระองค์ สมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทาน เลื่อนและตั้งสมณศักดิ์ถวายแด่พระสงฆ์ผู้รับภาระธุระพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการพระราชทานเกียรติและกำลังใจแก่พระสงฆ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย มีความรู้เชี่ยวชาญแตกฉานในพระไตรปิฎก และบำเพ็ญคุณงามความดีทั้งแก่วัด พระพุทธศาสนา ชุมชน สังคม และประเทศชาติ อันเป็นการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติ เพิ่มพูนขวัญและกำลังใจให้พระสงฆ์ดำรงมั่นในการประพฤติพรหมจรรย์ ช่วยกันบำเพ็ญประโยชน์ทั้งแก่ประเทศชาติและพระศาสนา และเป็นกำลังในการสืบต่ออายุ พระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพรสืบไป

ในมหามงคลสมัยพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาปีนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ พระราชปริยัติสุนทร (นรินทร์ นรินโท) เจ้าคณะเขตบางรัก เจ้าอาวาสวัดหัวลำโพง เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามที่ พระเทพวิริยาภรณ์ สุนทรกิจโกศล วิมลธรรมานุสิฐ มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

พระมหากรุณาธิคุณนี้ นับเป็นเกียรติประวัติอันสูงแก่ พระเทพวิริยาภรณ์ และคณะสงฆ์วัดหัวลำโพง ทั้งยังนำความปลาบปลื้มปีติโสมนัสยินดีมาสู่คณะสงฆ์ ศิษยานุศิษย์และพุทธศาสนิกชนอย่างหาที่สุดมิได้ คณะสงฆ์วัดหัวลำโพง และคณะศิษยานุศิษย์รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นหาที่สุดมิได้ ขอถวายพระพรให้พระองค์ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

และในมหามงคลโอกาสที่พระเดชพระคุณ พระเทพวิริยาภรณ์ (นรินทร์ นรินโท) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมศักดิ์ในครั้งนี้ คณะศิษยานุศิษย์ ขอตั้งกัลยาณจิต อัญเชิญคุณแห่งพระศรีรัตตรัย อันเป็นสรณะที่พึ่งซึ่งเป็นอุดมมงคลสูงสุด โปรดดลบันดาลประทานพรให้ พระเทพวิริยาภรณ์ (นรินทร์ นรินโท) ถึงความเจริญรุ่งเรืองในพระพุทธศาสนา ปราศจากโรคาพาธภัยพิบัติสรรพอุปัทวันตราย ดำรงมั่นเป็นหลักชัยในบวรพระพุทศาสนา และเป็นมิ่งขวัญของคณะสงฆ์วัดหัวลำโพง และคณะศิษยานุศิษฐ์ ตลอดกาลนาน เทอญ

น้อมถวายมุทิตาสักการะด้วยความเคารพอย่างสูง
คณะสงฆ์วัดหัวลำโพง พระอารามหลวง

ประวัติพระราชปริยัติสุนทร

(นรินทร์ นรินฺโท)

๑. ชื่อ

พระราชปริยัติสุนทร ฉายา นรินฺโท อายุ ๖๔ พรรษา ๔๔

วิทยฐานะ น.ธ.เอก, ป.ธ.๓, ปริญญาพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

วัดหัวลำโพง แขวงสี่พระยา เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร

ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง ๑. เจ้าอาวาสวัดหัวลำโพง

๒. เจ้าคณะเขตบางรัก

๒. สถานะเดิม

ชื่อ นรินทร์ นามสกุล ปิยะทัศน์ เกิด ๗ ฯ๔ ๒ ปี มะแม ตรงกับวันที่ ๙ มกราคมพ.ศ. ๒๔๘๖ บิดาชื่อ นายชด มารดาชื่อ นางเสงี่ยม บ้านเลขที่ ๗๘ หมู่ที่ ๑ ตำบลหนองยาง อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี

๓. บรรพชา

วัน ๗ ฯ๒ ๘ ปีวอก ตรงกับวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๙๙ วัดโฆสิทธาราม ตำบลบ้านน้ำตาล อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

พระอุปัชฌาย์ พระครูไสว โชติโก วัดโฆสิทธาราม ตำบลบ้านน้ำตาล อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

๔. อุปสมบท

วัน ๗ ฯ๒ ๗ ปีมะแม ตรงกับวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๐๖ วัดหัวลำโพง แขวงสี่พระยา เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร

พระอุปัชฌาย์ พระราชวิสุทธิโมลี วัดหัวลำโพง แขวงสี่พระยา เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร

๕. วิทยฐานะ

๑. พ.ศ. ๒๕๐๘ สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนราษฎร์อำนวยศิลป์ ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น

๒. พ.ศ. ๒๕๐๔ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดไตรมิตรวิทยาราม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

๓. พ.ศ. ๒๕๐๗ สอบได้ ประโยค ป.ธ.๓ สำนักเรียนวัดไตรมิตรวิทยาราม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

๔. พ.ศ.๒๕๓๙ ได้รับปริญญาพุทธศาสตร์บัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

๕. พ.ศ. ๒๔๔๙ ได้รับปริญญาพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

๖. ความชำนาญการ พูดภาษาญี่ปุ่น, พูดภาษาอังกฤษ

๖. สมณศักดิ์

๑. พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับพระราชทานแต่งตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรผู้ช่วยเจ้าอาวาส ที่ พระครูนิวิฐกิจจาภรณ์

๒. พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาสชั้นโท ในราชทินนามเดิม

๓. พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ พระพิพัฒน์ปริยัติสุนทร

๔. พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่พระราชปริยัติสุนทร

สารบัญ

(๑) กัณฑ์ทศพร

(ประดับด้วยพระคาถา ๑๙ พระคาถา)

พรสิบประการ (ที่พระอินทร์ประสาทให้แก่พระนางผุสดี)

เนื้อความ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ และตรัสเทศนาพระธรรมจักกัปปวัตนสูตร โปรดเบญจวัคคีย์ทั้งห้าแล้วก็เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ ประทับ ณ เวฬุวนารามจนสิ้นฤดูหนาว จึงเสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก มีพระกาฬุทายีเป็นมัคคุเทศก์ ทรงประทับ ณ นิโครธารามมหาวิหาร อันพระบรมวงศานุวงศ์แห่งศากยราชตระกูลตรัสสั่งให้ตกแต่งถวายและพากันไปเฝ้า ณ ที่นั้น แต่ด้วยขัตติยมานะพระญาติผู้ใหญ่ทรงละอายที่จะถวายบังคมพระบรมศาสดา ผู้มีพระชนมายุคราวโอรสนัดดา พากันประทับ ณ เบื้องหลังให้พระราชกุมารหนุ่มๆ เฝ้าถวายบังคมเฉพาะพระพักตร์ พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์จะทรมานพระประยูรญาติทั้งหลายให้ละจากทิฐิมานะ จึงทรงกระทำปาฏิหาริย์ลอยขึ้นสู่อากาศเหนือพระเศียรพระญาติทั้งปวง พระเจ้าสิริสุทโธทนะพระราชบิดา และพระประยูรญาติเห็นเป็นมหัศจรรย์ ต่างก็ยกพระหัตถ์ขึ้นถวายบังคมและพลางกล่าวพรรณนาถึงพุทธานุภาพแต่เมื่อทรงพระเยาว์ว่า ครั้งแรกคราวที่พระพี่เลี้ยงเชิญเสด็จไปนมัสการพระกาฬเทวิลดาบส พระบาททั้งคู่นั้นก็ดูประดุจลอยอยู่เหนือเศียรของพระดาบส ครั้งที่สองในวันวัปปมงคลแรกนาขวัญ เมื่อพระพี่เลี้ยงเชิญเสด็จไปบรรทมใต้ต้นหว้า เงาไม้ก็ได้บังกั้นพระองค์อยู่ประดุจพระกลด หาได้บ่ายไปตามตะวันไม่ และครั้งนั้นก็นับเป็น **ครั้งที่สาม**

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จประทับ ณ พุทธอาสน์แล้ว ขณะนั้นได้บังเกิดฝนโบกขรพรรษในบริเวณที่ประชุมนั้นโดยทั่วกัน มวลพระประยูรญาติ นับตั้งแต่พระเจ้าสิริสุทโธทนะพระพุทธบิดาลงมาต่างก็พากันชื่นชมโสมนัสในพระบารมีของพระองค์ยิ่งนัก เมื่อได้เวลาพอสมควรแล้วต่างก็พร้อมกันกราบบังคมลากลับยังพระราชนิเวศน์

พระภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระประยูรญาติทูลลากลับแล้ว ก็สนทนากันถึงเรื่องฝนโบกขรพรรษเพราะยังไม่เคยเห็น พระบรมศาสดาทรงทราบจึงตรัสว่า ไม่ใช่แต่บัดนี้เท่านั้นภิกษุทั้งหลาย แม้ในกาลก่อนฝนโบกขรพรรษก็เคยมีมาแล้ว บรรดาพระภิกษุทั้งหลายปรารภใคร่ทราบ จึงทูลอาราธนาพระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่อง " **มหาเวสสันดรชาดก** " ดังต่อไปนี้

ในอดีตกาล สีวีราษฎร์มีพระราชาองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระเจ้าสีวีราช พระองค์มีพระโอรสองค์หนึ่งพระนามว่า สญชัย เมื่อทรงเจริญวัยพระราชบิดาก็ทรงมอบราชสมบัติให้และอภิเษกสมรสกับพระนางผุสดี พระราชธิดาพระเจ้ามัทราช

อันพระนางผุสดีนี้ ในอดีตย้อนหลังไปไกลถึง ๙๑ กัปป์ ตั้งแต่สมัยพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก พระนางสั่งสมบุญบารมีไว้มาก ได้ตั้งจิตอธิษฐานมาแต่เดิมว่า ขอให้ได้เป็นพุทธมารดา จนถึงบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้เป็นอัครมเหสีของสมเด็จพระอมรินทราธิราช เมื่อพระนางจะจุติจากสวรรค์ได้ขอประทานพร ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. ขอให้พระนางได้ประทับในปราสาทพระเจ้าสีวีราช
๒. ขอให้ดวงพระเนตรทั้งสองมีสีดำประดุจตาลูกเนื้อทราย
๓. ขอให้มีพระขนงเขียว ดุจสร้อยคอนกยูง
๔. ขอให้มีพระนามว่า ผุสดี
๕. ขอให้มีพระโอรสทรงพระเกียรติยิ่งกว่ากษัตริย์ทั้งหลาย และมีพระราชศรัทธาในการกุศล
๖. ขออย่าให้มีพระครรภ์ปรากฏดังสตรีสามัญ
๗. ขออย่าให้พระถันทั้งคู่ดำในเวลาทรงครรภ์ และเมื่อประสูติแล้วขออย่าให้หย่อนยาน
๘. ขอให้เส้นพระเกศาดำเป็นมันดุจสีปีกแมลงค่อมทอง
๙. ขอให้พระฉวีละเอียดดุจดั่งทองคำธรรมชาติ
๑๐. ขอให้ทรงมีอำนาจปล่อยนักโทษประหารชีวิตให้พ้นโทษ

สมเด็จพระอมรินทราธิราชก็ทรงประสาทพรที่พระนางผุสดีทูลขอให้ได้ดังประสงค์

ความรู้จากเรื่อง

คำว่า " **กัปป์** "

" กัปป์ " หมายถึงอายุของโลก นับแต่ต้นจนถึงสิ้นโลกในสารัตถุสังคหะ ท่านอธิบายโดยอุปมาว่า ภูเขาสิเนรุ กว้าง - ยาว - หนา มีมาตราส่วน ๑๐๐ โยชน์เท่ากัน พอถึงกำหนด ๑๐๐ ปี มีเทวดาเอาผ้าขาวบางมากวาดครั้งหนึ่ง จนภูเขาสิเนรุซึ่งมีความกว้าง-หนา ตั้ง ๑๐๐ โยชน์นั้นเรียบราบเป็นหน้ากลองเรียกว่า กัปป์ หนึ่งๆ

คำว่า กัปป์ มีชื่อเรียก ๖ อย่างดังนี้

๑. **สารกัปป์** มีพระพุทธเจ้าบังเกิดหนึ่งพระองค์
๒. **มัณฑกัปป์** มีพระพุทธเจ้าบังเกิดสองพระองค์
๓. **วรกัปป์** มีพระพุทธเจ้าบังเกิดสามพระองค์
๔. **สารมัณฑกัปป์** มีพระพุทธเจ้าบังเกิดสี่พระองค์
๕. **ภัทรกัปป์** มีพระพุทธเจ้าบังเกิดห้าพระองค์
๖. **สุญญกัปป์** มีพระพุทธเจ้าบังเกิดหกพระองค์

เหตุที่เทวดาจุติ

ในอภิธรรมปิฎก ท่านกล่าวเหตุไว้ว่าที่เทวดาจุติมี ๖ อย่างคือ

๑. อายุกขยะ - สิ้นอายุ

๒. กัมมักขยะ - สิ้นกรรม

๓. อุภยักขยะ - สิ้นทั้งกรรมทั้งอายุ

๔. อธิมุตติมรณะ - ยังไม่ถึงเวลาจุติ แต่อธิษฐานไว้

๕. มโนปโทสิกะ - โกรธมาก

๖. อาหาระ ชมสมบัติเพลิดเพลินจนลืมกินอาหารทิพย์

ลางบอกเหตุเทวดาจุติ

๑. ดอกไม้ที่ประดับวิมานเหี่ยวแห้งไป

๒. ผ้าทรงเศร้าหมอง

๓. เหงื่อรักแร้ไหลออกผิดปกติ

๔. ผิวพรรณวรรณะไม่ผ่องใส

๕. จิตใจหงุดหงิด เบื่อหน่ายสถานที่อยู่

ข้อคิดประจำกัณฑ์

การทำบุญ จักให้สำเร็จได้สมดังประสงค์ ต้องอธิษฐานจิตตั้งเป้าหมายชีวิตที่ตนปรารถนาไว้ ความปรารถนาที่จะสำเร็จดังตั้งใจได้ บุคคลผู้นั้นจะต้องมีศีลบริบูรณ์ ทำดี รักษาดี เพิ่มพูนความดี ก็ไม่มีวันตกต่ำ

อานิสงส์ประจำกัณฑ์ทศพร

ผู้บูชากัณฑ์ทศพร จะได้รับทรัพย์สมบัติปรารถนา ถ้าเป็นสตรีจะได้สามีเป็นที่ชอบเนื้อเจริญใจ ถ้าเป็นบุรุษจะได้ภรรยาเป็นที่ต้องประสงค์ ทั้งจะได้บุตรหญิงชายเป็นคนว่านอนสอนง่าย มีรูปกายงดงามมีความประพฤติดี กิริยาเรียบร้อยทุกประการฯ

กัณฑ์ทศพร ๑๙ คาถา บรรเลงเพลง " **สาธุการ** " ประกอบกิริยาน้อมนมัสการรับพรทั้งสิบประการของพระนางผุสดี...

(๒) กัณฑ์หิมพานต์

(ประดับด้วยพระคาถา ๑๓๔ พระคาถา)

ป่าที่มีหิมะปกคลุมในบริเวณเทือกเขาหิมาลัย

เนื้อความ

สมเด็จพระนางผุสดี อัครมเหสีของสมเด็จพระอมรินทราธิราช จุติจากสวรรค์ลงมาปฏิสนธิเป็นราชธิดาของพระเจ้ามัทราช ครั้นเจริญวัย พระชนมายุครบ ๑๖ พรรษา ก็ได้อภิเษกเป็นอัครมเหสีของพระเจ้ากรุงสญชัย กาลเวลาผ่านมาโดยลำดับ พระนางทรงตั้งครรภ์ถ้วนกำหนดทศมาส ได้เสด็จประพาสพระนคร และประสูติพระราชโอรสที่ตรอกพ่อค้า พระประยูรญาติจึงถวายพระนามพระราชโอรสว่า " **เวสสันดร** " พอประสูติจากพระครรภ์ ก็ทูลขอเงินพระมารดาเพื่อบริจาคทันที และในวันเดียวกันก็มีนางช้างชาติฉัททันต์ช้างหนึ่ง นำลูกมาไว้ในโรงช้างต้น ส่วนตนเองกลับไปสู่ป่าตามเดิม ลูกช้างนั้นเป็นช้างเผือกขาวบริสุทธิ์ ประชาชนให้ชื่อว่า **ปัจจัยนาเคนทร์**

ครั้งพระเวสสันดร พระชนมายุ ๑๖ พรรษา พระราชบิดาก็ทรงมอบราชสมบัติให้และอภิเษกกับพระนางมัทรี พระราชธิดาแห่งมาตุลราชวงศ์ เมื่อพระเวสสันดรได้ครองกรุงสีพีแล้วได้สร้างศาลาสำหรับบริจาคทานแก่ยาจกคนเข็ญในทุกวันถ้วนหน้าขึ้นถึง ๖ แห่ง ต่อมาพระนางมัทรีประสูติพระราชโอรสทรงพระนามว่า ชาลี และราชธิดาทรงพระนามว่า กัณหา

ครั้งนั้น เมืองกลิงคราษฎร์เกิดข้าวยากหมากแพงฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้ภูมิภาคแห้งแล้งโดยตลอดไป แม้พระเจ้ากลิงคราษฎร์จะทรงรักษาอุโบสถศีลครบกำหนด ๗ วันแล้วก็ตาม ก็ยังหามีฝนตกลงมาไม่ ประชาชนกราบทูลให้มาขอพระราชทาน ช้างปัจจัยนาเคนทร์ต่อพระเวสสันดร อันเป็นช้างแก้วมหามงคลเลิศ แม้จะขับขี่ไปในทางทิศใดก็ทำให้ฝนตกทั่วประเทศ พระเจ้ากลิงคราษฎร์มีพระราชดำริเห็นชอบด้วยตามประชามติ จึงแต่งพราหมณ์ ๘ คน ให้มาทูลขอ พระเวสสันดรก็พระราชทานให้ แต่ประชาชนชาวพระนครสีพีไม่ยอม โดยถือว่าปัจจัยนาเคนทร์เป็นช้างคู่บ้านคู่เมืองควรจะรักษาไว้สำหรับพระนคร ประชาชนพากันโกรธเคืองพระเวสสันดรมาก จึงทูลขอให้พระเจ้ากรุงสญชัยเนรเทศเสียจากพระนคร โดยให้นักการมาทูลความตามเสียงเรียกร้องของมติมหาชนให้พระเวสสันดรทรงทราบ และนักการได้ทูลแนะนำให้เสด็จไปประทับ ณ เขาวงกต พระองค์ขอผัดไปอีก ๒ วัน เพื่อจะได้ทรงบำเพ็ญสัตตสดกมหาทานเสียก่อนแล้วพระราช

ทานโอวาทแก่พระนางมัทรีว่าให้หมั่นบริจาคทาน ให้บำรุงรักษาโอรสธิดา ให้อยู่ปฏิบัติพระราชบิดาและพระราชมารดา ทั้งยังทรงอนุญาตให้อภิเษกกับกษัตริย์อื่นได้ แต่พระนางมัทรีไม่ยินยอมขอพาพระโอรสธิดาโดยเสด็จด้วย และได้ทูลพรรณนาถึงความงาม และความสนุกสนานในป่าหิมพานต์อันเป็นที่พระราชสวามีจะเสด็จไปโดยพิสดาร

ความรู้จากเรื่อง

ประสูติ - พูดได้

เรื่องพระโพธิสัตว์ประสูติ แล้วสามารถตรัสกับพระมารดาได้มี ๓ ครั้ง ดังนี้คือ

๑. เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระมโหสถ (ในอุมมังคชาดก)
๒. เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรบรมโพธิสัตว์ (ในเวสสันดรชาดก)
๓. เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าในปัจฉิมชาติ

ศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการที่พระเวสสันดรทรงศึกษาสำเร็จ

๑. **สูติ**	ความรู้ทั่วไป
๒. **สัมมติ**	ความรู้กฎธรรมเนียม
๓. **สังขยา**	วิชาคำนวณ
๔. **โยคะ**	วิชาเครื่องยนต์กลไก
๕. **นิติ**	ความรู้รอบตัว
๖. **วิเสสกถา**	ความรู้ทรงพยากรณ์
๗. **คันธัพพา**	การร้องรำและดนตรี
๘. **คณิกา**	วิชาออกกำลังกายบริหาร
๙. **ธนุพเพทา**	การยิงธนู
๑๐. **ปุราณา**	วิชาโบราณคดี
๑๑. **ติกิจฉา**	วิชาแพทย์
๑๒. **อติหาสา**	วิชาประวัติศาสตร์
๑๓. **โชติ**	ตำราดาว
๑๔. **มายา**	ตำรับพิชัยสงคราม
๑๕. **ฉันทติ**	วิชาจินตกวี
๑๖. **เกตุ**	วิชาพูด
๑๗. **มันตา**	ตำราเสกเป่า
๑๘. **สัททา**	วิชาไวยากรณ์

ไตรเพท หรือ**ไตรเวท** แปลว่าความรู้ ๓ อย่าง เป็นชื่อคัมภีร์แสดงลัทธิไสยศาสตร์ดั้งเดิมของพราหมณ์

๑. **ฤคเวท** เป็นคำฉันท์อ้อนวอนและสรรเสริญพระเจ้าต่างๆ
๒. **ยชุรเวท** เป็นคำร้อยแก้วใช้สาธยายในเวลาบูชาบวงสรวง
๓. **สามเวท** เป็นคำฉันท์ใช้สวดในพิธีถวายน้ำโสม ฯ

(จากหนังสือพระราชนิพนธ์นารายณ์สิบปาง พระราชนิพนธ์ ร. ๖)

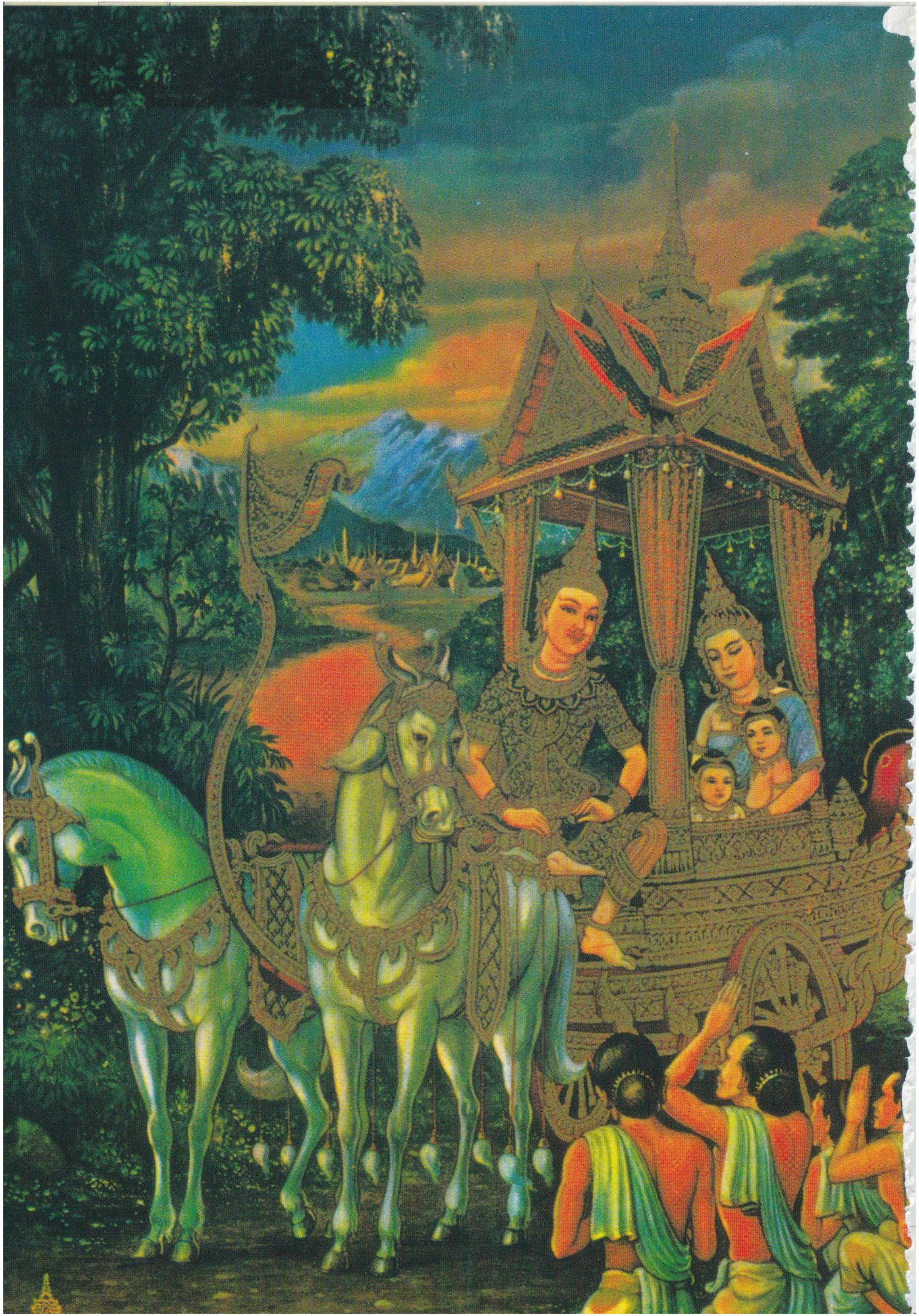
ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. คนดีเกิดมาพาให้โลกร่มเย็น
๒. โลกคงถึงกาลพินาศ ถ้าปราศจากการเสียสละ
๓. การทำความดีมักจะมีอุปสรรค ดังคำกล่าวที่ว่า " **มารไม่มี บารมีไม่มา มารยิ่งมี บารมียิ่งแก่กล้า อุปสรรคหรือปัญหา เป็นที่มาแห่งความสำเร็จ** "
๔. เป้าหมายของการเสียสละ อยู่ที่พระโพธิญาณไม่หวั่นไหว แม้จะได้รับทุกข์ทรมานเพียงใดก็ย่อมคุ้มค่าเสมอ

อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์หิมพานต์

ผู้บูชากัณฑ์หิมพานต์ ย่อมได้ในสิ่งที่ปรารถนาทุกประการ ครั้นตายไปแล้วจะได้ไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยสมบัติอันโอฬาร มีบริวารแวดล้อมบำรุงบำเรออยู่เป็นนิตย์ ครั้นจุติจากสวรรค์แล้วจะลงมาเกิดในตระกูลขัตติยมหาศาล หรือตระกูลพราหมณ์มหาศาลอันบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคาร บริวารมากมายนานาประการ เช่น โค กระบือ ช้าง ม้า รถ ยานพาหนะ นับประมาณมิได้ ประกอบด้วยความสุขกาย สบายใจ ทุกๆ อิริยาบถ

กัณฑ์หิมพานต์ ๑๓๔ คาถา บรรเลงเพลง " **ดวงพระธาตุ** " ประกอบกิริยาอวยทาน มุ่งประกอบกิริยาที่พระเวสสันดรทรงบริจาคทาน...

(๓) กัณฑ์ทานกัณฑ์

(ประดับด้วยพระคาถา ๒๐๙ พระคาถา)

ตอนว่าด้วยการบริจาคสัตตสตกมหาทาน

เนื้อความ

เมื่อพระนางผุสดีทรงทราบว่าพระเวสสันดรถูกเนรเทศ จึงเสด็จไปเยี่ยมแล้วไปเฝ้าพระเจ้ากรุงสญชัยเพื่อทูลขอโทษ พระเจ้ากรุงสญชัยมิได้ดำรัสตอบ พระนางจึงกลับมายังพระตำหนักของพระเวสสันดร และทรงรำพันถึงความลำบากต่างๆ ที่พระเวสสันดรจะได้รับ

ครั้นรุ่งขึ้น พระเวสสันดรทรงบริจาคสัตตสตกมหาทานแล้ว เสด็จนำพระนางมัทรีและพระราชโอรสธิดา ไปทูลลาพระเจ้ากรุงสญชัย พระเจ้ากรุงสญชัยทรงสงสารยิ่งนักตรัสห้ามพระนางมัทรีว่าไม่ควรจะตามไปให้ลำบากพระนางมัทรีไม่ยินยอม พระเจ้าสญชัยมิรู้จะทำประการใดจึงขอพระนัดดาทั้งสองไว้ พระนางมัทรีไม่ยอมให้ จากนั้นจึงเสด็จไปทูลลาพระมารดาที่ตำหนัก รุ่งขึ้นพระเวสสันดรก็ให้เบิกแก้วแหวนเงินทองบรรทุกรถ เสด็จออกนอกเมืองทรงโปรยแก้วแหวงเงินทองนั้นตลอดทางที่ไปแล้วสั่งให้โยธากลับ ส่วนพระองค์ก็เสด็จไปโดยลำพังมีพราหมณ์ ๔ คนวิ่งตามมาขอม้าพระองค์ก็พระราชทาน เทวดาจึงบันดาลเป็นละมั่งทองมารองรับรถนั้นไว้ ยังมีพราหมณ์อีกคนหนึ่งมาขอรถ ท้าวเธอก็พระราชทานให้ ส่วนละมั่งทองนั้นก็อันตรธานหายไปพระเวสสันดรทรงอุ้มพระชาลี พระนางมัทรีทรงอุ้มพระกัณหาแล้วเสด็จพระราชดำเนินไปตามมรรคา

ความรู้จากเรื่อง

สัตตสตกทาน

สัตตสตกทาน คือ ทานพิเศษที่ทรงบริจาคในคราวนั้น มี ๗ อย่าง อย่างละ ๗๐๐ คือ

๑. ช้าง จำนวน ๗๐๐ เชือก
๒. ม้า จำนวน ๗๐๐ ตัว
๓. รถ จำนวน ๗๐๐ คัน
๔. สตรี จำนวน ๗๐๐ คน
๕. แม่โคนม จำนวน ๗๐๐ ตัว
๖. ทาสชาย จำนวน ๗๐๐ คน

๗. ทาสหญิง จำนวน ๗๐๐ คน

(รวมเป็น ๔,๙๐๐ สิ่งด้วยกัน)

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. รักของแม่ใหญ่ยิ่งกว่าสิ่งใด ความห่วงใยของเมียมีคุณค่า รักและห่วงบ่วงยิ่งใหญ่ในอุราพันธนาการตัวและหัวใจ

๒. หญิงม่ายมักถูกประณามหยามหมิ่นจากสังคมรอบข้าง ประเพณีโบราณในบางประเทศอาจถึงต้องจบชีวิตของตนเองลงด้วย

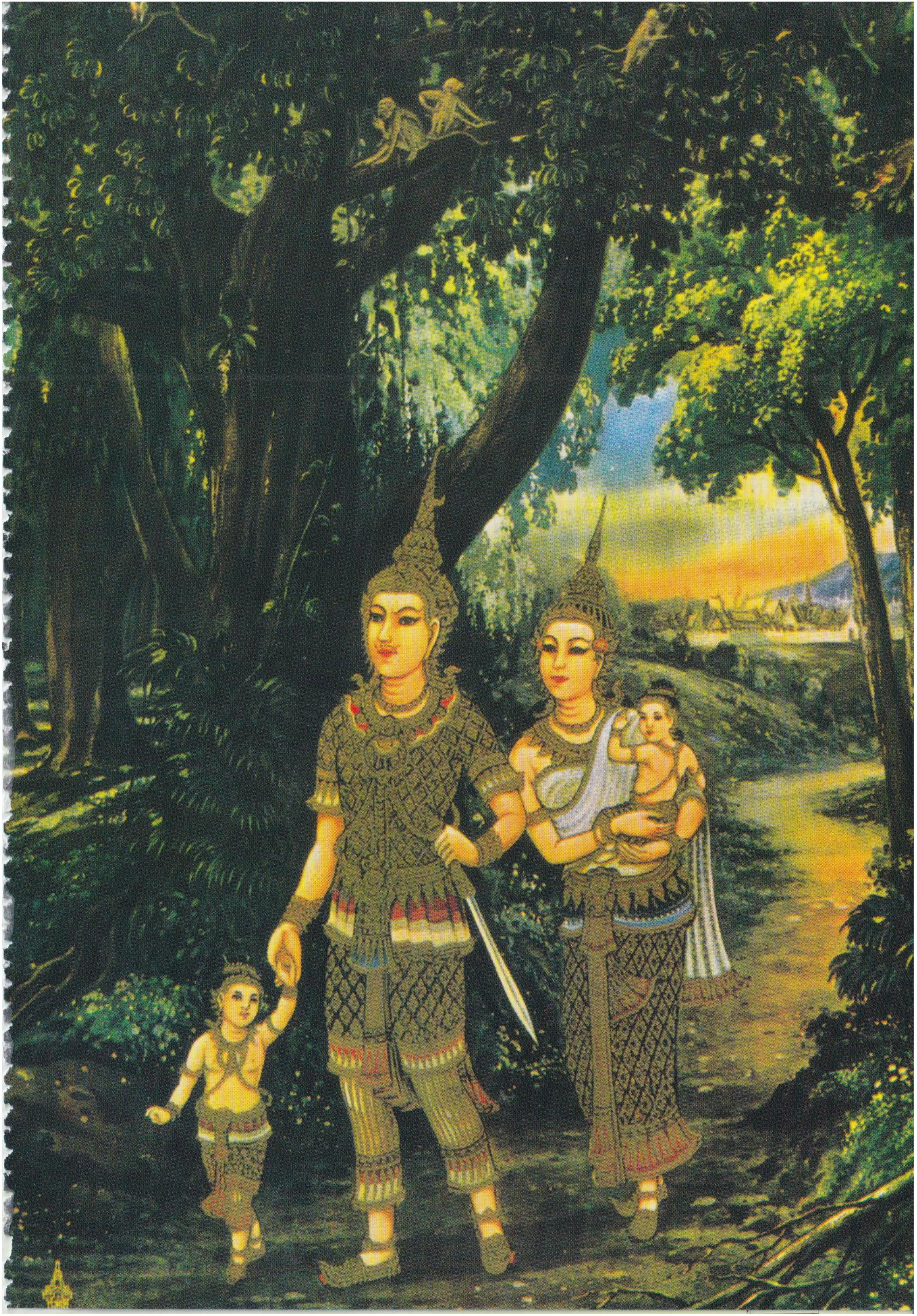
๓. เพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม พึงยอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัว

๔. ยามบุญมีเขาก็ยก ยามต่ำตกเขาก็หยาม ชีวิตมนุษย์มีทั้งขมขื่นและชื่นชม คนทำความดีจะให้ถูกใจคนทั้งโลกเป็นไปไม่ได้ เมื่อรำลึกถึงความจริงข้อนี้ได้ ชีวิตก็ไม่เป็นทุกข์

อานิสงส์ของผู้บูชาทานกัณฑ์

ผู้บูชาทานกัณฑ์ จะบริบูรณ์ด้วยแก้วแหวนเงินทอง ทาส ทาสี และสัตว์สองเท้าสี่เท้า ครั้นตายแล้วจะได้ไปเกิดในฉกามาพจรสวรรค์ มีนางเทพอัปสรแวดล้อมมากมายเสวยสุขอยู่ในประสาทแล้วด้วยแก้ว ๗ ประการ

ทานกัณฑ์ ๒๐๙ คาถา บรรเลงเพลง " **พญาโศก** " ประกอบกิริยาโศกสลดรันทดใจของพระบรมวงศานุวงศ์ ที่พระเวสสันดรต้องถูกเนรเทศออกจากบ้านเมือง...

(๔) กัณฑ์วนประเวศน์

(ประดับด้วยพระคาถา ๕๗ พระคาถา)

สี่กษัตริย์เสด็จยังเขาวงกต

เนื้อความ

พระเวสสันดรและพระมเหสี พร้อมด้วยพระโอรสธิดาเสด็จไปยังเขาวงกตผ่านตำบลต่างๆ มาโดยลำดับ คือจากพระนครสีพีมาถึงภูเขาตาลบรรพต แม่น้ำโกติมารา เขาอัญชันและมาตุลนครแห่งแคว้นเจตราษฎร์ รวมระยะทางถึง ๓๐ โยชน์ แต่เทพยดาช่วยย่นหนทางให้เสด็จมาถึงมาตุลนครได้ในเวลาวันเดียว เสด็จเข้าประทับแรมอยู่ ณ ศาลาใกล้ประตูเมือง เช้าวันรุ่งขึ้นความทราบถึงกษัตริย์เจตราษฎร์ต่างก็รีบไป เฝ้าทูลถามถึงเหตุการณ์พระเวสสันดรตรัสเล่าความจริงให้ทราบทุกประการและขอให้ช่วยชี้ทางที่จะไปเขาวงกต บรรดากษัตริย์เจตราษฎร์ จึงทูลว่าจะไปเฝ้าพระเจ้ากรุงสญชัย เพื่อขอพระราชทานโทษกลับคืน พระเวสสันดรตรัสว่า พระบิดาไม่สามารถที่จะขัดขืนคำขอร้องของประชาชนได้เพราะชาวสีพีมีความแค้นเคืองมาก กษัตริย์เจตราษฎร์จึงทูลขอให้ทรงราชย์ ครอบครองราชสมบัติมาตุลนครแทน พระเวสสันดรทรงปฏิเสธ อ้างว่าผิดพระราชประสงค์ และจะเป็นการแสดงว่าพระองค์จะตั้งตนเป็นใหญ่กบฏต่อพระเจ้ากรุงสญชัย เป็นเหตุให้นครสีพีและนครเจตราษฎร์ขาดราชสัมพันธ์ไมตรีต่อกัน และทรงขอร้องให้ชี้ทางที่ตรงไปเขาวงกต กษัตริย์เจตราษฎร์จึงทูลเชิญให้เสด็จเข้าไปประทับในพระนครก่อน พระเวสสันดรก็ทรงปฏิเสธอีก เพียงแต่เสด็จประทับแรมในศาลานั้นอีกคืนหนึ่ง ครั้นวันรุ่งขึ้น กษัตริย์เจตราษฎร์ก็ตามไปส่งเสด็จสี่กษัตริย์จนสุดแดนทูลชี้ทางที่จะเสด็จต่อไป และตั้งให้พรานผู้หนึ่งชื่อเจตบุตร เป็นผู้พิทักษ์ระแวดระวังมิให้ใครเข้าไปรบกวนได้

พระเวสสันดรพร้อมด้วยพระมเหสีและพระโอรสธิดา เสด็จไปประทับแรมที่เขาคันธมาทน์ วันรุ่งขึ้นก็เสด็จไปถึงวิบุลบรรพต เลียบตามฝั่งแม่น้ำเกตุมดี หยุดประทับใต้ร่มไม้ริมฝั่ง พราหมณ์ผู้หนึ่งได้นำเนื้อมาถวายพระองค์จึงถอดสุวรรณจุฬามณีให้แก่พราหมณ์ แล้วเสด็จไปยังมหานิโครธข้ามเขาสุวรรณบรรพต เสวยผลไม้แล้วเสด็จไปยังนาฬิกบรรพต

ครั้งนั้น เวสสุกรรมเทพบุตรได้รับเทวบัญชาจากพระอินทร์ให้มานิรมิตบรรณศาลาไว้ ๒ หลัง พร้อมด้วยเครื่องบรรพชิตบริขารทุกประการแล้ว ได้เขียนหนังสืออนุญาตให้ผู้ใคร่ประสงค์จะบรรพชา พึงถือเอาอาศรมสถานและบริขารเหล่านี้เป็นของตน แล้วบันดาลให้สัตว์ร้ายและนกอันมีเสียงที่ไม่ไพเราะหนีไปอยู่เสียที่อื่น และกำชับให้เจ้าป่าดูแลรักษาทั้งสี่กษัตริย์

พระเวสสันดรเมื่อถึงศาลาก็เสด็จเข้าไปโดยลำพัง แล้วเปลื้องอาภรณ์ออกทรงเครื่องบรรพชิตเสด็จออกมารับพระนางมัทรี พระนางมัทรีก็เสด็จเข้าไปในศาลาอีกหลังหนึ่ง ทรงเปลื้องเครื่องอาภรณ์และแต่งเป็นตาปสินีพร้อมทั้งโอรสและธิดา พระนางมัทรีอาสาไปหาผลไม้มาถวาย พระเวสสันดรก็ยอม แต่ขอสัญญาว่าต่อไปนี้อย่าให้พระนางเข้ามาหาในเวลากลางคืนขณะที่ลับตาสองกุมาร พระนางมัทรีก็ทรงปฏิบัติตาม สี่กษัตริย์ผนวชเป็นฤาษีอยู่ ณ เขาวงกตเป็นเวลา ๗ เดือน ต่างก็ปฏิบัติกิจวัตรตามหน้าที่โดยไม่บกพร่อง และด้วยอำนาจบุญกุศลของพระองค์ ทำให้ฝูงสัตว์ที่อยู่ในระยะ ๑ โยชน์ โดยรอบเขาวงกตมีความเมตตาปราณีซึ่งกันและกัน

ความรู้จากเรื่อง

พระเวสสันดรถือศีล ๕

ในสมัยนั้น พระฤาษีล้วนถือศีล ๕ เหมือนกันหมด ต่างแต่พระเวสสันดรถือเคร่งเป็นพิเศษ คือไม่เกี่ยวข้องในเรื่องเพศกับพระมัทรี โดยพระเวสสันดรบวชเป็นฤาษี สมาทานศีล ๕ ดังนี้

๑. เว้นฆ่าสัตว์
๒. เว้นลักทรัพย์
๓. เว้นนอนกับสตรี
๔. เว้นพูดมุสาวาท
๕. เว้นดื่มน้ำเมา

ศีลของพระเวสสันดรนั้นผิดกับศีล ๕ ของผู้อื่น เพราะศีล ๕ นั้น ผู้สมาทานศีลยังนอนกับภรรยาได้

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. ยามทุกข์ยากเข็ญใจ ยามเจ็บ ยามจน และยามจาก เป็นยามที่ควรจะได้รับความเห็นใจ ความเหลียวแลจากหมู่กัลยาณมิตร
๒. มิตรดี คือ ไม่ทอดทิ้งในยามเพื่อนทุกข์ ช่วยปลอบปลุกยามเพื่อนอ่อนล้า ช่วยแก้ปัญหายามเพื่อนตกต่ำ ช่วยชุบค้ำยามเพื่อนขึ้นสู่ที่สูง
๓. น้ำใจของคนดี คือหากรู้แน่ชัดว่าคนหมู่มากจะตั้งอยู่ในปกติสุขได้เพราะการเสียสละของตนก็สามารถจะสลัดโอกาสและสละโชคลาภอันตนจะพึงได้รับด้วยความยินดี

เมื่อมียศ

เมื่อมียศ	เขาก็รับ	นับว่าญาติ
มีอำนาจ	ยกเป็นนาย	ให้ใช้สอย
คราวสิ้นยศ	หมดอำนาจ	ญาติมิตรลอย
หลือบุญคอย	ช่วยชู	ผู้เดียวเอย

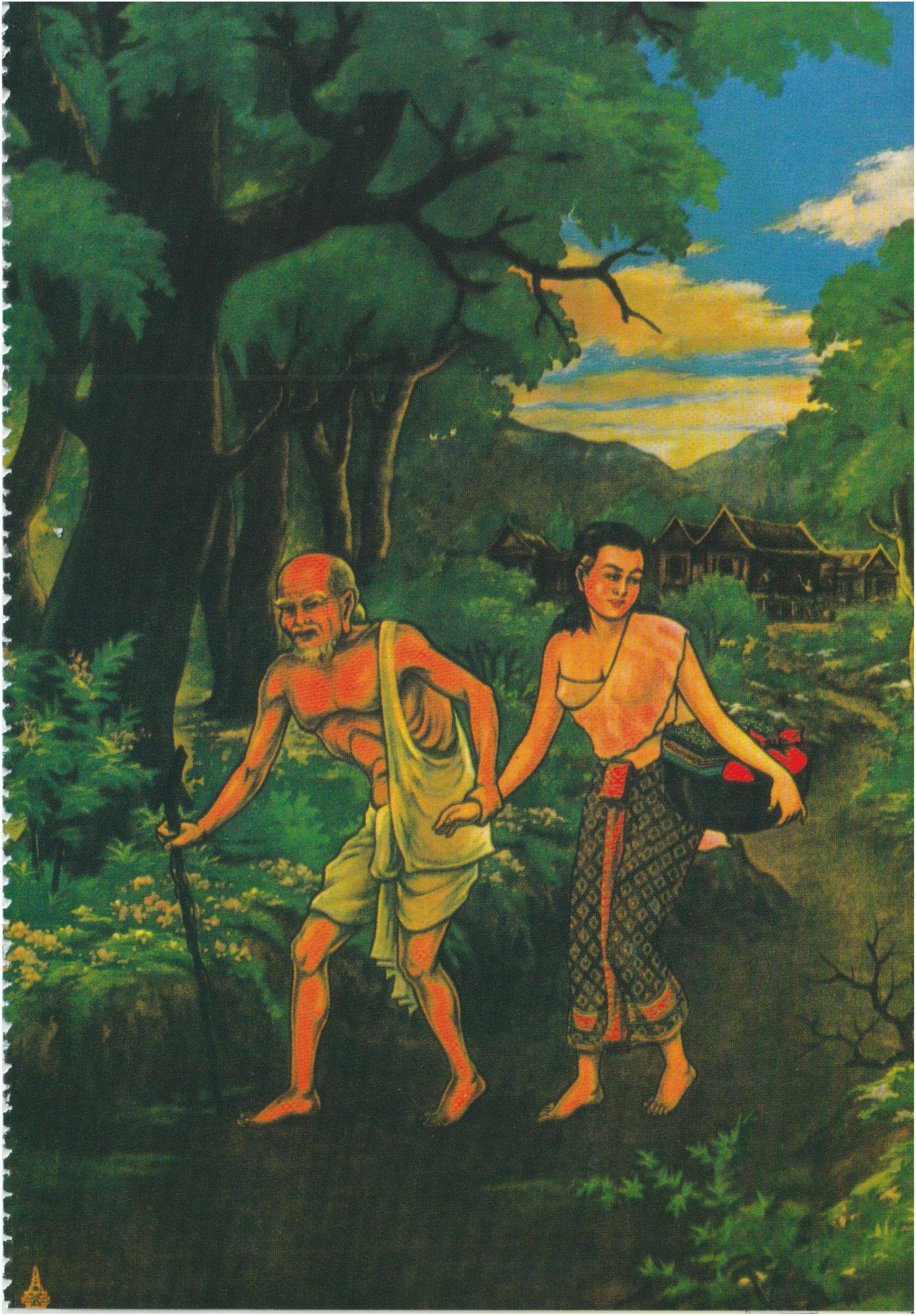
เมื่อมีทรัพย์

เมื่อมีทรัพย์	เขาก็นับ	ว่าเป็นข้า
พึ่งอำนาจ	วาสนา	ให้ใช้สอย
เป็นสาวก	ยกยอ	สอพลอพลอย
คราวทรัพย์น้อย	เขาก็หลบ	ไม่พบพาน

อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์วนประเวศน์

ผู้บูชากัณฑ์วนประเวศน์ จะได้รับความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า จะได้เป็นบรมกษัตริย์ในชมพูทวีป เป็นผู้ทางปรีชา เฉลียวฉลาด สามารถปราบอริราชศัตรูให้ย่อยยับไป

กัณฑ์วนประเวศน์ ๕๗ คาถา บรรเลงเพลง " **พระยาเดิน** " ประกอบด้วยกิริยาเดินป่าของพระเวสสันดร พระนางมัทรี และกัณหา ชาลี...

(๕) กัณฑ์ชูชก

(ประดับด้วยพระคาถา ๗๙ พระคาถา)

ตอนว่าด้วยเฒ่าชราชูชก

เนื้อความ

ยังมีพราหมณ์เข็ญใจไร้ญาติผู้หนึ่ง ชื่อชูชก เกิดในตระกูลโภวาทิกชาติ อาศัยอยู่ในละแวกบ้านทุนวิฏฐ ติดเนื่องกับเมืองกลิงคราษฎร์ แกเที่ยวขอทานรวบรวมเงินไว้ได้ ๑๐๐ กษาปณ์ และนำไปฝากไว้กับเพื่อนพราหมณ์อีกผู้หนึ่ง และเที่ยวขอทานต่อไปเป็นเวลานานก็มิได้กลับฝ่ายพราหมณ์ที่ได้รับเงินฝากไว้นั้นครั้นยากจนลงก็เอาทรัพย์ของชูชกที่ฝากไว้นำไปใช้จนหมด เมื่อชูชกนึกขึ้นได้ก็กลับมาทวงเงินคืน พราหมณ์ผัวเมียไม่มีจะให้จึงยกนางอมิตตดาบุตรสาวให้เป็ภรรยา ชูชกจึงพามาสู่ที่อยู่ของตน นางได้ปฏิบัติชูชกผู้เป็นสามีเป็นอย่างดี จนทำให้พราหมณ์หนุ่มๆ ทั้งหลายในแถบนั้นไม่พอใจในภรรยาของตนเพราะปฏิบัติสู้นางอมิตตดาไม่ได้ นางพราหมณีทั้งหลายถูกผัวด่าว่าก็โกรธจึงพากันไปด่าว่านางอมิตตดา ขณะที่นางลงไปตักน้ำ ทั้งนี้ก็เพื่อให้นางไปเสีย เมื่อนางอมิตตดาถูกนางพราหมณีพากันมารุมด่าว่าเยาะเย้ยให้ได้รับความอับอายก็เสียใจ จึงกลับมาบอก ชูชกว่า ต่อไปจะไม่ทำงาน และเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้ฟัง ชูชกรับจะทำการงานเองแต่นางอมิตตดาไม่ยอม บอกว่าญาติพี่น้องของนางไม่เคยใช้สามีต่างทาส ขอให้ชูชกไปหาทาสมาให้ใช้ มิฉะนั้นจะไม่อยู่ด้วย

ตอนนี้เองเทพยดาซึ่งเคยอนุเคราะห์พระเวสสันดรคราวยกสัตตสตกมหาทานคิดจะช่วยพระเวสสันดรให้ไปบำเพ็ญปิยบุตรทานบริจาคเพิ่มบารมีขึ้นอีก จึงดลใจนางอมิตตดาให้ทราบเรื่องราวของพระเวสสันดรและบันดาลให้นางแนะนำชูชกไปขอพระชาลีกับพระกัณหา ชูชกจึงจัดการซ่อมแซมดูแลที่อยู่ให้ดีแล้วให้โอวาทแก่นางจากนั้นจึงทำประทักษิณภรรยาสามรอบ แล้วก็แต่งตัวเป็นตาปะขาวดาบสออกเดินทางไปยังกรุงสีวีราษฎร์เที่ยวสืบถามชาวเมืองถึงเรื่องพระเวสสันดร พวกชาวเมืองโกรธพากันขับไล่ชูชกเข้าป่าไปเทพยดาดลใจให้ชูชกเดินหลงทางไปถึงแดนป่าที่เจตบุตรรักษา ชูชกได้หนีสุนัขของเจตบุตรขึ้นต้นไม้

ชูชกรำพึงถึงคุณของพระเวสสันดรว่า เปรียบดังแผ่นดิน แผ่นน้ำ ต้นโพธิ์ ต้นไทรซึ่งมหาชนได้พึ่งพาอาศัย เมื่อเจตบุตรพบชูชกครั้งแรกนั้นก็ตั้งใจจะยิงเสียให้ตาย แต่แล้ว

ก็เปลี่ยนใจสอบถามเรื่องราวดูก่อนชูชกจึงหลอกเจตบุตรว่า ตนเป็นทูตถือพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงสญชัย เพื่อไปเชิญเสด็จพระเวสสันดรให้เสด็จกลับพระนคร เจตบุตรก็หลงเชื่อจึงเชิญชูชกให้พักและบริโภคอาหาร

ความรู้จากเรื่อง

ประวัติชูชก

ชูชก เกิดวันเสาร์ เดือนห้า ปีขาล ก่อน พ. ศ. ๑ ไปหลายพันปี ณ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อทุนวิฏฐแห่งแคว้นกลิงคราษฎร์ มารดาชื่อ นางจันทีพราหมณี บิดาชื่อโตลกพราหมณ์ มีรูปร่างอัปลักษณ์ที่เรียกว่า บุรุษโทษ ๑๘ ประการ

ลักษณะบุรุษโทษ ๑๘ ประการ

(สิ่งชั่วร้ายที่มีอยู่ในกายชูชก ๑๘ ประการ)

๑.	**พลังกบาท**	เท้าทั้งสองใหญ่และคด
๒.	**อันทธนขะ**	เล็บทั้งหมดกุด
๓.	**โอพัทธปิณฑิกา**	ปลีน่องทู่ ยานลงภายใต้
๔.	**ทีฆุตตโรฏฐะ**	ริมฝีปากบนยาวปิดริมฝีปากล่าง
๕.	**จปละ**	น้ำลายไหลออกเป็นยางยืดทั้งสองแก้ม
๖.	**กฬาระ**	เขี้ยวงอกออกพ้นปากเหมือนเขี้ยวหมู
๗.	**ภุคคนาสกะ**	จมูกหักฟุบดูน่าชัง
๘.	**ภุมโภทระ**	ท้องป่องเป็นกระเปาะดังหม้อใหญ่
๙.	**ภัคคปิฏฐะ**	สันหลังไหล่หักค่อมคดโกง
๑๐.	**วิสมจักขุ**	ตาถล่มลึกทรลักษณ์ ข้างหนึ่งเล็ก ข้างหนึ่งใหญ่ ไม่เสมอกัน
๑๑.	**โสหมัสสุ**	หนวดเครามีพรรณเหมือนลวดทองแดง
๑๒.	**หริตเกสะ**	ผมโกรนและสีเหลืองดั่งสีลาน
๑๓.	**วลีนะ**	ตามตัวมีเส้นเอ็นนูนขึ้นเกะกะ
๑๔.	**ติลกาหตะ**	มีขี้แมลงวันตกกระเต็มตัว
๑๕.	**ปิงคละ**	ลูกตาเหลือกเหล่เหมือนตาแมว
๑๖.	**วินตะ**	ร่างกายคดค้อม ๓ แห่ง คือ ที่คอ ที่หลัง ที่สะเอว
๑๗.	**วิกฏะ**	เท้าทั้งสองข้างห่างเกะกะ
๑๘.	**พรหาขระ**	ขนตามตัวยาวหยาบเหมือนแปรงขนหมู

ในยามที่ชูชกเกิด มีลางร้ายคือ

๑. มารดาฝันร้ายก่อนคลอด เช่นฝันว่าถูกงูกัดตาย เป็นต้น

๒. เกิดในนาม ๕ หรือนามงั่ว

ที่ว่าเกิดในนาม ๕ คือ พ่อแม่มีลูกท้องเดียวกัน เป็นชายหรือหญิงติดๆ กันไป ลูกคนที่ ๕ เรียกว่า **เกิดนามงั่ว**

คุณสมบัติและนิสัยของชูชก

๑. ฉลาดในเชิงภิกขาจาร

๒. มีสติรอบคอบ

๓. กล่าววาจาฉลาดในการล่อลวงคน

๔. ไหวพริบดี

๕. ใจคอโหดร้าย

ชูชก จน ๔ แสน

แสนจน แสนยาก แสนลำบาก แสนเข็ญ

นางอมิตตดา

เป็นบุตรีของพราหมณ์ที่รับฝากเงินของชูชกไว้แล้วนำไปใช้หมด จนต้องยกบุตรีสาวไปเป็นทาสภรรยาของชูชก

คำว่า **อมิตต** แปลว่า **ชัง**

ลักษณะของนางอมิตตดา (ด้านดี)

๑. เก่งในการปฏิบัติตนเป็นแม่เรือนที่ดี

๒. รักประเพณี

๓. กตัญญูในถ้อยคำของบิดา

๔. เก่งในการทำของกิน

๕. ฉลาดในการจัดของกิน

๖. มีความอดทนต่อผู้ประพฤติชั่ว

ลักษณะของนางอมิตตดา (ด้านที่ไม่ดี)

๑. ต้องการเป็นผู้ที่เด่นเหนือผู้อื่น

๒. ใจร้าย

๓. ชอบขู่สามี

๔. มีนิสัยพาล

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. ของที่รักที่หวงแหนที่โบราณห้ามฝากผู้อื่นไว้ คือเงิน ม้า เมีย ยิ่งน้องเมียยิ่งห้ามฝากเด็ดขาด อันตรายมาก แต่ปัจจุบันมีบางคนเพิ่มรถและกล้องถ่ายรูปไว้ด้วย อย่างไรก็ตามถ้าหากเป็นของสำคัญอันเป็นที่รักยิ่งของคนนั้น ก็ไม่ควรไว้กับใครๆ

๒. ภรรยาที่ดีย่อมไม่ย่อหย่อนต่อหน้าที่ ข้าวตำ น้ำตัก ฟืนต้องหักหา น้ำร้อน น้ำชาเตรียมไว้เสร็จสรรพ ถึงแม้ในปัจจุบันจะไม่ต้องตักน้ำ ตำข้าวแต่หน้าที่ของเราก็ต้องทำตามหน้าที่ทุกคนไป

๓. ของไม่คู่ควรย่อมมีปัญหา ตำราหิโตปเทศ กล่าวว่า ความรู้เป็นพิษเพราะเหตุที่ไม่ใช้ อาหารเป็นพิษเพราะเหตุไฟธาตุไม่ย่อย ปราสาทเป็นพิษสำหรับทุคคตะ เมียสาวเป็นพิษเพราะผัวแก่ ฉะนั้นไม่ควรริเป็นวัวแก่ที่คิดจะเคี้ยวหญ้าอ่อน

๔. ชูชกเป็นคนประหยัด และซื่อสัตย์ต่อภรรยา

๕. รู้อะไรไม่สู้รู้วิชา รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี

อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์ชูชก

ผู้บูชากัณฑ์ชูชก จะได้บังเกิดในตระกูลกษัตริย์ ประกอบด้วยสมบัติอันงดงามกว่าชนทั้งหลาย จะเจรจาปราศรัยก็ไพเราะเสนาะโสต แม้จะได้สามีภรรยา และบุตรธิดาก็ล้วนแต่มีรูปทรงงดงามสอนง่าย

กัณฑ์ชูชก ๗๙ คาถา บรรเลงเพลง " เซ่นเหล้า " ประกอบด้วยกิริยากินอันตะกละตะกลานของพราหมณ์ชูชก ส่วนอีกเพลงหนึ่งคือเพลงค้างคาวกินกล้วย...

(๖) กัณฑ์จุลพน

(ประดับด้วยพระคาถา ๓๕ พระคาถา)

ป่าเล็กหรือป่าโปร่ง

เนื้อความ

เมื่อเจตบุตรให้ชูชกพักอาศัยด้วยหนึ่งราตรีและเลี้ยงดูจนอิ่มหนำสำราญแล้วก็จัดหาเสบียงกรังให้พร้อมสรรพ และนำชูชกไปยังต้นทางรำพันชี้หนทางที่จะไปเขาวงกตให้ฟังว่า เขาที่แลเห็นนั้นเป็นต้นทาง ที่จะเดินต่อไป ชื่อเขาคันธมาทน์อันเป็นถิ่นที่อุดมไปด้วยไหม้หอมนานาชนิด ถัดไปที่แลเห็นเป็นสีเขียวครามนั้น คือ เขาอัญชัน มีพันธุ์ไม้ต่างๆ หลายชนิดน่าชม เดินต่อไปอีกสักครู่ ก็จะถึงสถานอัมพวันใหญ่ คือป่ามะม่วง ถัดไปจะถึงป่าตาลและป่ามะพร้าวกับต้นเป้ง จากนั้น ก็จะถึงป่าไม้ดอกต่างๆ มีกลิ่นหอมตลบไปทั้งป่า แต่เจตบุตรแนะทางที่จะไปถึงอาศรมพระอัจจุตฤาษีเท่านั้น ให้แวะถามหนทางที่จะไปเขาวงกตต่อไป ชูชกก็จดจำเอาไว้ แล้วอำลาพรานเจตบุตร โดยทำประทักษิณ ๓ รอบ จากนั้นจึงดำเนินทางต่อไป

ความรู้จากเรื่อง

สุคนธชาติ ไม้หอม ๑๐ ชนิด

๑. มูลคันธะ	รากหมอ
๒. สารคันธะ	แก่นหอม
๓. เผคคุคันธะ	กระพี้หอม
๔. ตจคันธะ	เปลือกหอม
๕. ปัปปฏกคันธะ	สะเก็ดหรือกะเทาะหอม
๖. รสคันธะ	ยางหอม
๗. ปัตตคันธะ	ใบหอม
๘. ปุปผคันธะ	ดอกหอม
๙. ผลคันธะ	ลูกหอม
๑๐. สัพพคันธะ	หอมทุกอย่าง

ข้อคิดประจำกัณฑ์

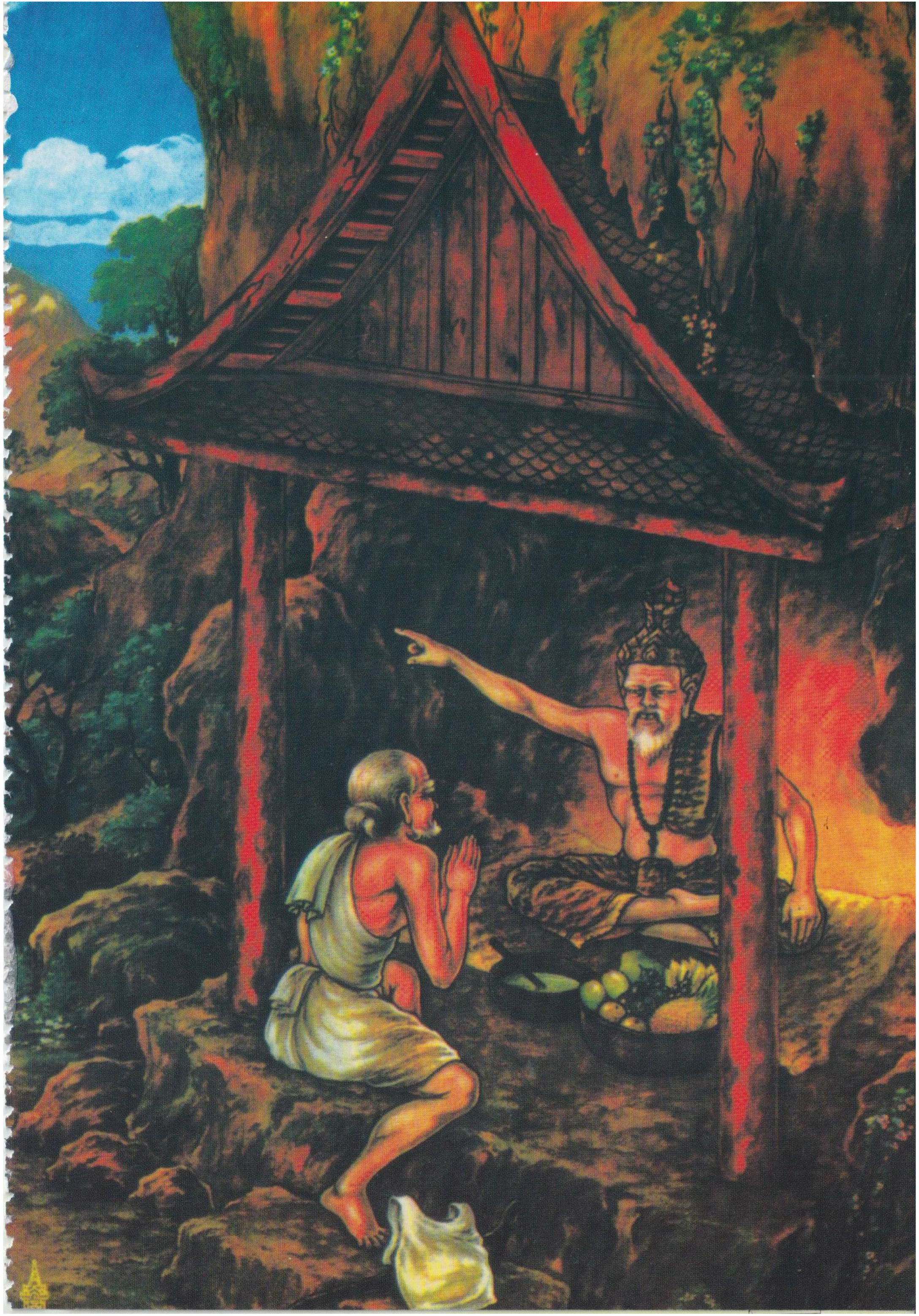
๑. มีอำนาจหากขาดปัญญา ย่อมถูกหลอกได้ง่าย แต่ถ้ามีปัญญาโดยไม่มีสติกำกับก็ไร้ประโยชน์

๒. คนโง่ย่อมเป็นเหยื่อของคนฉลาด แต่หากฉลาดโดยขาดเฉลียวก็จะเสียทีพลาดท่าได้ง่าย
๓. อย่าไว้ใจทาง อย่าวางใจคน จะจนใจตัวเอง ดังนั้นควรคบคนให้ดูหน้า ซื้อผ้าให้ดูเนื้อ ซื้อเสื้อให้ดูลาย ซื้อไร่ให้ดูดิน ก็อาจจะป้องกันความผิดพลาดได้

อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์จุลพน

ผู้บูชากัณฑ์จุลพน แม้จะบังเกิดในภพใดๆ จะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทรัพย์บริวาร จะมีอุทยานอันดารดาษด้วยดอกไม้หอมตลบไป แล้วจะมีสระโบกขรณีอันเต็มไปด้วยปทุมชาติ ครั้นตายไปแล้วก็ได้เสวยทิพยสมบัติในโลกหน้าสืบไป ฯ

กัณฑ์จุลพน ๓๕ คาถา บรรเลงเพลง " **คุกพาทย์** " หรือเพลง " **รัวสามลา** " ประกอบกิริยาการสำแดงอิทธิฤทธิ์หรือขู่ขวัญ ซึ่งพราหมณ์เจตบุตรได้แสดงแก่ชูชก...

(๗) กัณฑ์มหาพน

(ประดับด้วยพระคาถา ๘๐ พระคาถา)

ป่าใหญ่หรือไพรกว้าง

เนื้อความ

ชูชกออกเดินทางตามคำแนะนำของเจตบุตรจนมาถึงอาศรมของพระอัจจุตฤาษี กล่าวมูลว่าเคยสมาคมคบหากับพระเวสสันดรมาแต่ก่อน พระองค์จากตนมานานจึงใคร่จะได้พบ พระอัจจุตฤาษีหลงเชื่อ จึงให้ชูชกพักนอนคืนหนึ่งรุ่งขึ้นก็ชี้ทางให้ชูชกไปหาพระเวสสันดรว่าภูเขาที่เห็นนั้นเรียกว่าเขาคันธมาทน์ ต่อไปจะถึงสระมุจลินท์ซึ่งอยู่ใกล้พระอาศรมพระเวสสันดร มีดอกบัวและปลาต่างๆ หลายอย่าง ข้างบนมีพันธุ์ไม้นานาชนิด มีผลไม้ชนิดต่างๆ หลายอย่าง และมีผลไม้หลายอย่างในบริเวณพระอาศรม ต่อนั้นไปก็ถึงป่าหิมพานต์ มีสัตว์ต่างๆ เหลือที่จะประมาณ สัตว์ที่สำคัญก็คือ ราชสีห์ ๔ จำพวก ได้แก่ ๑ ติณราชสีห์ กินหญ้าเป็นอาหาร ๒ กาฬสิงห์ และ ๓ ปัณฑุสุรมฤคินทร์ กินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร ทั้งสามชนิดนี้รูปร่างคล้ายเสือโค ขนต่างๆ มีสีหม่นมอ ดำและสีเหลืองเลื่อมสี ๔.ไกรสรสิงหราช ปลายหาง เท้าและปากสีแดง ตามตัวสีขาว สร้อยคอแดง มีสีแดงผ่านกลางหลัง อาศัยอยู่ในถ้ำ

นอกจากนี้ยังมีสัตว์อื่นๆ อีกเป็นอันมากสารพัดอย่าง ถ้าท่านไปตามคำแนะนำก็จะน่าถึงพระอาศรมพระเวสสันดร ชูชกทำประทักษิณพระอัจจุตฤาษี ๓ รอบแล้วอำลาเดินทางต่อไป

ความรู้จากเรื่อง

ช้าง ๑๐ ตระกูลในป่าหิมพานต์

๑. **กาฬวกหัตถี**	สีดำ
๒. **คังไคยหัตถี**	สีน้ำ
๓. **ปัณฑรหัตถี**	สีขาวดังเขาไกรลาศ
๔. **ตัมพหัตถี**	สีทองแดง
๕. **ปิงคลหัตถี**	สีทองอ่อนดังสีตาแมว
๖. **คันธหัตถี**	สีเหมือนไม้กฤษณา ช้างตระกูลนี้มีกลิ่นตัวหอม
๗. **มังคลหัตถี**	สีนิลอัญชัน ช้างตระกูลนี้กิริยาท่าทางเวลาเดินงดงามมาก

๘. **เหมหัตถี** สีเหลืองดังสีทอง

๙. **อุโบสถหัตถี** สีทองคำ

๑๐. **ฉัททันตหัตถี** สีกายขาวบริสุทธิ์ดั่งเงินยวง ปากและเท้ามีสีแดง

ช้างแต่ละเชือกทั้ง ๑๐ ตระกูล มีกำลังยิ่งกว่าเป็นสิบๆ เท่าโดยลำดับ

ลักษณะเสือและราชสีห์ในป่าหิมพานต์

๑. ติณราชสีห์ กินหญ้าเป็นอาหาร

๒. กาฬสิงหะ สีลายดำ กินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร

๓. ปัณฑุสุระ มีลายเหลือง กินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร

๔. ไกรสรสิงหราช ปลายหาง เท้า ปาก มีสีแดงเหมือนครั่ง มีลายผ่านกลางสีแดงเหมือนทาชาด ชอบอยู่ในถ้ำ พอตะวันบ่ายก็ออกเที่ยวหากิน ชอบแผดเสียงกึกก้องระงมไพร

เสือและราชสีห์ทั้ง ๔ ชนิดนี้ มีรูปร่างใหญ่โตเหมือนโค มีลายต่างๆ กัน

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. คนฉลาดหากขาดเฉลียวก็เสียที พลาดท่าได้ง่าย คนมีปัญญา แต่ขาดสติกำกับ มีปัญญาไปก็เปล่าประโยชน์

๒. ความสงสารเป็นเหตุให้พินาศฉิบหายได้ คนเชื่อคนง่ายจะเป็นทุกข์ในภายหลัง

๓. คบคนให้ดูหน้า ทั้งหน้าตา หน้าที่ หน้าใน และจิตใจ จะได้ไม่ผิดหวังเสียรู้คน

อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์มหาพน

จะได้เสวยสมบัติในดาวดึงส์เทวโลก และจะได้ลงมาเกิดเป็นกษัตริย์มหาศาลมีทรัพย์ศฤงคารบริวารมาก มีอุทยาน และสระโบกขรณีเป็นที่ประพาส เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศักดานุภาพ เฟื่องฟุ้งไปทั่วชมพูทวีป อีกจักได้เสวยอาหารเป็นทิพย์เป็นนิตย์นิรันดรฯ

กัณฑ์มหาพน ๘๐ คาถา บรรเลงเพลง " **เชิดกลอง** " ประกอบกิริยาเดินไปอย่างเร่งรีบของชูชกซึ่งได้รับการบอกเล่าชี้หนทางจากอัจจุตฤาษีแล้ว...

(๘) กัณฑ์กุมาร

(ประดับด้วยพระคาถา ๑๐๑ พระคาถา)

ตอนว่าด้วยชูชกเข้าเฝ้าขอสองกุมารกัณหา ชาลี

เนื้อความ

ชูชกไปถึงสระโบกขรณีเมื่อเวลาใกล้ค่ำมองเห็นช่อฟ้าอยู่ลิบๆ แต่มาคิดเห็นว่าถ้าจะเข้าไปทูลขอกัณหา ชาลี ในเวลาที่พระนางมัทรีอยู่เห็นจะไม่ได้ ควรรอไว้วันรุ่งขึ้นให้พระนางออกไปป่าเสียก่อนดีกว่า เพราะธรรมดาสตรีมักจะมีนิสัยเหนียวแน่น เมื่อสามีจะทำทานมักจะทำลายเสีย เมื่อคิดเช่นนั้นแล้วชูชกจึงปีนขึ้นไปนอนบนชะง่อนเขาเพื่อให้พ้นภัยจากสัตว์ร้าย และในคืนวันนั้นเอง พระนางมัทรีก็ทรงพระสุบินนิมิตว่ามีบุรุษกำยำล่ำสันคนหนึ่งถือดาบพังประตูเข้ามา แล้วตัดแขน ควักนัยน์ตาแหวะอกควักเอาดวงใจของพระนางไป พระนางตกใจตื่นขึ้น รีบเสด็จไปเฝ้าพระเวสสันดรขอให้ทำนายฝัน พระเวสสันดรทรงทราบเหตุว่าวันรุ่งขึ้นจะมียาจกมาขอ กัณหา ชาลี ครั้นจะทำนายไปตามจริงก็กลัวพระนางมัทรีจะไปย่อมจากสองกุมาร จึงทำนายโดยโวหารกลบเกลื่อนเสียว่า การที่ฝันเช่นนี้ก็เพราะแต่ก่อนนางได้รับความสุขสบายพอมาตกทุกข์ได้ยาก ธาตุทั้งสี่ก็วิปริตไป จึงได้สุบินนิมิตผิดประหลาดเช่นนั้น แต่พระนางมัทรียังไม่ไว้วางพระทัย

ครั้นรุ่งพระนางก็ปลุกกัณหา ชาลี ขึ้นสรงน้ำให้ รำพันสั่งสอนแล้ว จึงพามาฝากฝังกับพระเวสสันดรแล้วก็ไปหาผลไม้ในป่า

ฝ่ายชูชก ครั้งรุ่งเช้าก็เดินทางไปยังพระอาศรมพระเวสสันดร พระเวสสันดรให้ชาลีและกัณหา ออกไปรับ ชูชกจึงขู่เด็กทั้งสองเพื่อให้กลัวโดยคิดว่า เมื่อขอไปได้แล้วจะได้ใช้สอยง่าย ก่อนที่ชูชกจะทูลขอพระชาลีกัณหาจากพระเวสสันดร ได้พูดหว่านล้อมชักเอาแม่น้ำทั้งห้า (คงคา , ยมนา , อจริวดี , สรภู , มหิ) เข้ามาเปรียบน้อมพระทัยอันเต็มไปด้วยความกรุณาของพระเวสสันดรเสียก่อน แล้วจึงขอต่อภายหลัง

พระเวสสันดรขอให้รอพระนางมัทรีก่อน ชูชกไม่ยอมรออ้างว่า "ธรรมดาวิสัยสตรีย่อมมีความเสียดายที่ไหนเลยจะยอมให้แก่ชชก" พระเวสสันดรจึงขอให้ชูชกนำสองกุมารไปสู่สำนักของพระเจ้ากรุงสญชัยเพื่อจะได้รับพระราชทานทรัพย์สมบัติ ชูชกก็ไม่ยอมโดยให้เหตุผลว่า "พระเจ้ากรุงสญชัยจะหาว่าล่อลวงเอาพระราชนัดดาไป ตนอาจจะต้องโทษ " ดังนั้นจึงขอพาสองกุมารไปสู่เมืองกลิงคราษฎร์เสียในวันนี้ทีเดียว

เมื่อกัณหา ชาลี ได้ทราบดังนั้นก็กลัว จึงพากันหนีไปซ่อนอยู่ในสระบัว เวลาลงสระก็ถอยหลังไปแล้วเอาใบบัวมาบังตัวเสียเพื่อมิให้เห็น

ครั้นชูชกแลหาไม่เห็นสองกุมาร ก็แกล้งตัดพ้อพระเวสสันดรว่า แสร้งพยักหน้าให้ลูกหนี และหาว่าพูดจากตลบตะแลงต่างๆ

พระเวสสันดรจึงออกตามรอยเท้าไปจนถึงสระ ก็ทรงทราบว่าสองกุมารอยู่ในสระบัวนั้น จึงตรัสเรียกให้ขึ้นมาโดยรำพันว่า " เราเป็นลูกกษัตริย์ไม่ควรให้ใครมาติเตียนได้ และกล่าวเปรียบเทียบสองกุมารว่าเป็นสำเภาที่จะนำพระองค์ให้ไปถึงพระนิพพาน ขอให้ขึ้นมาช่วยยกปิยบุตรทานด้วย " พระชาลีก็ขึ้นมา พระองค์จึงตรัสเรียกแก้วกัณหา กัณหาก็ขึ้นมา สองกุมารกอดพระบาทพระบิดา แล้วทั้งสามกษัตริย์ก็ทรงกันแสง พระเวสสันดรจึงคาดค่าของสองกุมาร แล้วมอบให้เป็นทานแก่ชูชกไป ขณะนั้นก็บังเกิดมหัศจรรย์แผ่นดินไหว ฝูงสัตว์ต่างพากันแตกตื่น เขาพระสุเมรุก็เอนเอียง น้ำในมหาสมุทรก็บันดาลฟุ้งเป็นฟองฝอย พระยานาคขึ้นมาลอยอยู่บนผิวน้ำ พระยาครุฑบินขึ้นแล่นลม อากาศเกิดวิปริตและฝนตก เทวดาทั้งหลายต่างพากันอนุโมทนา

เมื่อชูชกได้รับพระราชทานสองกุมารแล้วก็เฆี่ยนตีต่อหน้าพระเวสสันดร พระองค์ก็ทรงนิ่งเสีย พระชาลี จึงหันหน้ามาปรับทุกข์กับกัณหา และเมื่อถูกชูชกเฆี่ยนตีมากๆ เข้าสองพระกุมารก็รำพันถึงเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับบิดามารดากับบุตรพระเวสสันดรเมื่อได้ยินคำว่ารำพันประจวบกับเหตุการณ์ที่รุนแรงเช่นนั้น ก็เกิดโทสะคิดจะฆ่าชูชกเสีย เพราะชูชกตีสองกุมารต่อหน้าพระองค์โดยมิได้ยำเกรง และเปรียบชูชกเหมือนเบ็ด พระองค์ดุจปลาสองกุมารดุจน้ำ พระโพธิญาณเปรียบประดุจไซว่า "ชูชกทำเช่นนั้นเหมือนกับพรานเบ็ดมาตีปลาหน้าไซ กระทุ่มน้ำให้ปลาตื่น " คือ ไม่ให้พระองค์อันเป็นเสมือนปลาเข้าไปยังไซ คือ พระโพธิญาณ แต่ในที่สุดพระองค์ก็ทรงระงับโทสะเสียได้ ชูชกจึงพาสองกุมารและเฆี่ยนตีเรื่อยไป พอเวลาพลบค่ำพราหมณ์ก็พาสองกุมารล่วงพ้นประตูป่าไป

ความรู้จากเรื่อง

เหตุและลักษณะฝัน ๔ อย่าง

๑. ธาตุโขภะ เกิดจากธาตุกำเริบ
๒. อนุภูบุพพะ เกิดจากอารมณ์ซึ่งเคยเสวยแล้วในกาลก่อน
๓. เทวโตปสังหรณ์ เกิดจากเทวดามาบอกเหตุ
๔. บุพพนิมิต เกิดจากลางที่บอกเหตุขึ้นก่อนเป็นส่วนดี

เรียกให้จำง่ายๆ ว่า ความฝันนั้นเกิดจาก "บุพพนิมิต , จิตนิวรณ์ , เทพสังหรณ์ , ธาตุกำเริบ"

ตีราคา - ตั้งค่าตัว

ก่อนที่พระเวสสันดรจะมอบชาลี กัณหาให้แก่ชูชก พระองค์ทรงคาดการณ์ล่วงหน้าไว้ว่าอย่างไรเสียต่อไปภายหน้า คนธรรมดาสามัญก็ไม่สามารถที่จะไถ่สองกุมารให้

เป็นไท (อิสระ) ได้ นอกจากพระเจ้าปู่ พระเจ้าย่าอัยกา อัยกี จึงได้รับสั่งตีราคาค่าตัวสองกุมารให้ว่า

"ถ้าลูกทั้งสองใคร่จะเป็นไทแก่ตัว สำหรับพ่อชาลีเป็นพี่ชาย มีค่าพันตำลึงทอง สำหรับกัณหาเป็นน้องหญิง ควรแก่พิกัดราคา ร้อยตำลึงทอง พร้อมทั้งทาสหญิง, ทาสชาย, ช้าง , ม้า , รถ , โคคาวี , โคอสุภราช , อีกอย่างละ ๑๐๐ ฯ"

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. ความเป็นผู้รู้จักกาลเทศะไม่ผลีผลาม จะประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา

๒. พ่อแม่ทุกคนรักลูกเหมือนกัน แต่เป็นห่วงไม่เท่ากัน จะเป็นห่วงลูกผู้หญิงมากกว่าลูกผู้ชายเพราะท่านเปรียบไว้ว่า " ลูกหญิงเหมือนข้าวสาร ลูกชายเหมือนข้าวเปลือก "

๓. สะติ เตสัง นิวาระณัง สติเป็นเครื่องป้องกันอันตรายทั้งปวง ขันติ สาหะสะวาระณา ขันติป้องกันความหุนหันพลันแล่นได้ พระเวสสันดรไม่ประหารชูชกด้วยพระขรรค์เมื่อถูกชูชกประณามและเฆี่ยนตีชาลี กัณหา ต่อเฉพาะพระพักตร์ ก็เพราะทรงมีสติและขันติเป็นเครื่องป้องกัน

๔. วิสัยหญิงนั้นแม้จะมากอยู่ด้วยเมตตากรุณา ชอบปลดเปลื้องทุกข์แก่ผู้อื่นก็จริง แต่เว้นอย่างเดียว ที่หญิงไม่มีวันจะสละ สิ่งนั้นคือ "ลูก"

อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์

ผู้บูชากัณฑ์กุมาร ย่อมประสบความสำเร็จในสิ่งที่พึงปรารถนา ครั้นตายไปได้เกิดในฉกามาพจรสวรรค์ในสมัยที่พระศรีอาริยเมตไตรยมาอุบัติ ก็จะได้พบศาสนาของพระองค์ จะได้ถือว่าปฏิสนธิในตระกูลกษัตริย์ตลอดจนได้สดับตรับฟังพระสัทธรรมเทศนาของพระองค์แล้วบรรลุ พระอรหัตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ด้วยบุญราศรีที่ได้อบรมไว้

กัณฑ์กุมาร ๑๐๑ คาถา บรรเลงเพลง " โอดเชิดฉิ่ง " ประกอบกิริยาที่ชูชกพากัณหาชาลีเดินทางไปเฆี่ยนตีไป กัณหา ชาลีจึงร้องไห้ไป เดินทางไป สลับกันดังนี้ตลอดทาง...

(๙) กัณฑ์มัทรี

(ประดับด้วยพระคาถา ๙๐ พระคาถา)

พระมัทรีเข้าป่าหาผลไม้ กลับมาไม่พบชาลี กัณหา เข้าไปทูลถามพระภัสดาถูกตัดพ้อต่อว่า มัทรีเสียใจตามหาลูกไม่พบแล้วสลบลง

เนื้อความ

เมื่อชูชกพาสองกุมารไปแล้ว พระอินทร์เกรงว่าถ้าพระนางมัทรีกลับมาแต่กลางวัน จะเที่ยวติดตามสองกุมารและอาจจะติดตามทัน จึงให้เทวดา ๓ องค์ จำแลงกายเป็นเสือโคร่ง เสือเหลือง และราชสีห์มาขวางทางไว้ พอพระนางมัทรีไปหาผลไม้วันนั้นก็เกิดอาเพศเก็บผลไม้ได้เพียงเล็กน้อยก็รีบกลับ แต่มาพบสัตว์ทั้ง ๓ นอนขวางอยู่มาไม่ได้ จนเวลาพลบค่ำพระนางกล่าวขอทางต่อสัตว์ทั้งสาม เทวดาจึงเปิดหนทางให้พระนางเสด็จกลับ ครั้นไม่เห็นสองกุมารจึงอ้อนวอนถามพระเวสสันดร ถามเท่าไรๆ พระองค์ก็ไม่บอกเพราะเห็นว่าพระนางกำลังเหน็ดเหนื่อย จะมีความโศกถึงลูกมาก จะเป็นอันตรายถึงชีวิตได้ จึงแกล้งกล่าวเป็นทีหึงหวง เพื่อให้พระนางคลายความโศก ว่าพระนางมัทรีมัวไปหลงรื่นรมย์กับชายชู้เสียในกลางป่าจึงกลับค่ำ พระนางทูลขอโทษเท่าไรๆ พระเวสสันดรก็นิ่งเสียมิไปเจรจาด้วย จึงออกเที่ยวตามหาอยู่ตลอดคืน จนใกล้รุ่งจึงกลับมาอาศรม โดยความอิดโรยอ่อนพระทัยจึงสลบไป พระเวสสันดรตกพระทัยสำคัญว่าพระนางสิ้นใจ จึงรำพันถึงด้วยความโศกเศร้าต่างๆ ครั้นสร่างโศกจึงพิจารณาทราบว่าเป็นแต่สลบไป จึงยกพระเศียรขึ้นวางบนตักแล้วเอาน้ำรดลงที่พระอุระ พระนางก็ฟื้นคืนสมปฤดี และทูลถามถึงพระชาลี กัณหา พระองค์ก็บอกความจริง และขอให้พระนางช่วยอนุโมทนาทานด้วยพระนางก็อนุโมทนาในปิยบุตรทานพระองค์จึงเล่าความมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นในตอนให้ทานให้พระนางฟัง

คำประพันธ์ที่ไพเราะ

จึงตรัสว่าโอ้โอ๋เวลาป่านฉะนี้จะมิดึกดื่น จวนนะสิ้นคืนค่อนรุ่งแล้วหรือกระไรไม่รู้เลย
พระพายุรำเพยพัดมารี่เรื่อยอยู่เฉื่อยฉิว อกแม่นี้ให้อ่อนหิวสุดละห้อย
ทั้งดาวเดือนก็เคลื่อนคล้อยลงลับไม้ สุดที่ไม่จะติดตามเจ้าไปในยามนี้
ฝูงลิงค่างปางชะนีที่นอนหลับ ก็กลิ้งกลับเกลือกตัวอยู่ยั้วเยี้ย
ทั้งนกหกก็งัวเงียเหงาเงียบทุกรวงรัง แต่แม่เซซังเสาะแสวงทุกแห่งห้องหิมเวศ
ทั่วประเทศทุกราวป่า สุดสายนัยนาที่แม่จะตามไปเล็งแล
สุดโสตแล้วที่แม่จะรับทราบฟังสำเนียง สุดสุรเสียงที่แม่จะร่ำเรียกพิไรร้อง
สุดฝีเท้าที่แม่จะเยื้องย่องยกย่างลงเหยียบดิน เป็นสุดสิ้นสุดปัญญา สุดหาสุดค้นเห็นสุดคิด
จะได้พานพบประสบร้อยพระลูกน้อยแต่สักนิดไม่มีเลย

ความรู้จากเรื่อง

พระเวสสันดร และพระนางมัทรี เสด็จมาถึงเขาวงกตแลได้บวชเป็นฤาษีทรงนุ่งห่มหนังเสือ ได้ทรงทำกติกาสัญญาว่าแยกกันอยู่คนละแห่ง ต่างพระองค์ต่างทรงรักษาพระจริยาวัตรของเพศนักพรตโดยเคร่งคัด ได้ความสงบเป็นที่พึงพระราชหฤทัย การที่พระเวสสันดรคิดว่าพระนางมัทรีสิ้นพระชนม์ทำให้พระองค์ตระหนกพระทัยรำพันว่า

" โอ้อนิจจามัทรีเจ้าพี่เอ๋ย บุญพี่น้อยแล้วนะเจ้าเพื่อนยาก เจ้ามาตายพี่ไปในวงวัด เจ้าจะเอาป่าชัฏนี้หรือมาเป็นป่าช้า จะเอาพระบรรณศาลานี้หรือเป็นบริเวณพระเมรุทอง จะเอาเสียงสาริกาอันร่ำร้องมาเป็นกลองประโคมใน จะเอาแต่เสียงจักจั่นแลเรไรต่างแตรสังข์และพิณพาทย์ จะเอาแต่เมฆหมอกในอากาศกั้นเป็นเพดาน จะเอาแต่ยูงยางในป่าหิมพานต์มาต่างฉัตรเงินแลฉัตรทอง จะเอาแต่แสงพระจันทร์อันผุดผ่องมาต่างประทีปแก้วอันงามโอภาส"

ข้อคิดประจำกัณฑ์

ลูกคือดวงตาดวงใจของพ่อแม่ "ลูกดีชื่นใจพ่อแม่ ลูกแย่พ่อแม่ช้ำใจ" รักใครเล่าจะเท่าพ่อแม่รัก , ห่วงใครเล่าจะเท่าพ่อแม่ห่วง , หวงอะไรเล่าจะเท่าพ่อแม่หวง , ให้ใครเล่าจะให้เท่าพ่อแม่ให้ เพราะฉะนั้นไซร้ พึงเป็นลูกแก้ว ลูกขวัญ ลูกกตัญญูที่ชาวโลกก็อนุโมทนาเทวดาก็ชื่นชม พรหมก็สรรเสริญ ฯ

อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์

ผู้บูชากัณฑ์มัทรี เกิดในโลกหน้าจะเป็นผู้มั่งคั่ง สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ เป็นผู้มีอายุยืนยาว ทั้งประกอบด้วยรูปโฉมงดงามกว่าคนทั้งหลาย จะไปในที่ใดๆ ก็จะมีแต่ความสุขทุกแห่งหน ฯ

กัณฑ์มัทรี ๙๐ กัณฑ์ บรรเลงเพลง " **ทยอยโอด** " คือ บรรเลงเพลงโอดกับเพลงทยอยสลับกัน ประกอบกิริยาคร่ำครวญหวนไห้ของพระนางมัทรี เมื่อได้ทราบว่าพระเวสสันดรบริจาคสองกุมารให้ชูชก...

(๑๐) กัณฑ์สักกบรรพ

(ประดับด้วยพระคาถา ๔๓ พระคาถา)

พระอินทร์แปลงเป็นพราหมณ์แก่มาขอพระมัทรี

เนื้อความ

รุ่งขึ้น ท้าวสักกเทวราชทรงดำริว่า สองกุมารนั้นพระเวสสันดรก็พระราชทานให้ชูชกไปแล้ว ภายหลังหามีผู้มาขอพระนางมัทรี พระองค์คงจะประทานให้เสียอีก พระเวสสันดรจะลำบากในเรื่องการหาอาหารบริโภค จึงแปลงพระองค์เป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรี พระเวสสันดรก็ทรงอนุญาตและหลั่งน้ำเป็นสิทธิ์ขาดให้แก่พราหมณ์

ครั้งนั้นก็ได้เกิดความมหัศจรรย์แผ่นดินไหวทั่วไปเช่นกัน ส่วนพระนางมัทรีก็มิได้มีความรังเกียจแต่ประการใดเพราะเชื่อในความเป็นปราชญ์ของพระสวามี พระเวสสันดรได้สังเกตอาการของพระนาง พระนางทรงทราบจึงกล่าวขึ้นว่าพระนางเป็นข้าของพระองค์ พระองค์จะให้แก่ผู้ใดหรือจะขายหรือจะลงโทษประการใดก็มีสิทธิ์ที่จะกระทำได้ เพราะฉะนั้นการที่จะยกพระนางให้แก่พราหมณ์ครั้งนี้ พระนางยินดีมิได้ขัดขวางพระราชกุศล สมเด็จท้าวสักรินทร์ทรงทราบในพระทัยของสองกษัตริย์จึงตรัสอำนวยชัยถวายพระนางคืน และเสด็จเหาะลอยอยู่บนอากาศสำแดงตนให้ปรากฏว่าเป็นท้าวสักกะ แต่ก่อนจะเสด็จไปทรงอนุญาตให้พระเวสสันดรขอพร ๘ ประการ ซึ่งสมเด็จท้าวสักรินทร์ก็ทรงประสาทให้แล้วอันตรธานกลับไปยังทิพยพิมาน

ความรู้จากเรื่อง

พร ๘ ประการที่พระเวสสันดรขอ มีข้อความดังนี้

๑. ให้พระเจ้ากรุงสญชัยพอพระทัยในความประพฤติของพระองค์ และเชิญกลับพระนคร

๒. ขอให้มีใจกรุณาผ่อนผันผู้ที่ได้รับโทษประหารชีวิตให้รอดชีวิต

๓. ขอให้พระองค์เป็นที่พึ่งพาพำนักของชนทั่วหน้าทั้ง ๓ วัยคือ ปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย

๔. ขอให้มีความสันโดษเฉพาะภรรยาของตนไม่ยินดีด้วยภรรยาผู้อื่น

๕. ให้มีบุตรสืบราชอิสริยยศตระกูลวงศ์ มีอายุยืน มีอำนาจ และอยู่ในธรรมปฏิบัติ

๖. เมื่อกลับเข้าพระนครรุ่งขึ้นเช้าให้มีภักษาหารเกิดด้วยเทพฤทธิ์พอแก่การบริจาคทาน

๗. เมื่อทำทานไปเท่าใด ขออย่าให้พระราชทรัพย์ที่มีอยู่หมดไป ขอให้พระทัยเลื่อมใสในการบริจาคทานอยู่เสมอ และขออย่าให้กลับบังเกิดความโทมนัสในเมื่อพระราชทรัพย์หมดไป

๘. เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว ขอให้ได้ไปสู่สวรรค์และให้ได้สถิตสูงขึ้นไป จนถึงชั้นยอดอย่าให้ตกต่ำเลย

ข้อคิดประจำกัณฑ์

การทำดีแม้ไม่มีคนเห็น ก็ยังเป็นความดีอยู่แล้ว ดุจทองคำแม้จะปิดอยู่เบื้องหลังพระพุทธรูปก็ยังเป็นทองคำอยู่นั่นเอง ดังโคลงโลกนิติว่า

" จันทน์แห้งกลิ่นห่อนได้ ดรธาน
อ้อยหีบชานยังหวาน โอชอ้อย
ช้างเข้าศึกเสี่ยมสาร ยกย่าง งามนา
บัณฑิตแม้ทุกข์ร้อย เท่ารื้อ ลืมธรรม ฯ "

อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์

ผู้บูชากัณฑ์สักกบรรพ จะได้เป็นเจริญด้วยลาภ ยศ ตลอดจนจตุรพิธพรทั้ง ๔ ประการ ได้แก่ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดกาล ฯ

กัณฑ์สักกบรรพ ๔๓ คาถา บรรเลงเพลง " **กลม** " หรือ " **เหาะ** " ประกอบกิริยาเหาะลงมาของพระอินทร์และการแปลงตัวของพระอินทร์...

(๑๑) กัณฑ์มหาราช

(ประดับด้วยพระคาถา ๖๙ พระคาถา)

พระราชาผู้ใหญ่ ชูชกพาชาลี กัณหาหลงทางเข้าไปในเมืองสีพี และได้รับการไถ่ถอนจนเป็นไท

เนื้อความ

ชูชกพราหมณ์ได้พาสองกุมารมาในป่า เป็นหนทาง ๖๐ โยชน์ ในระหว่างทางเทพเจ้าได้คอยบำรุงรักษามิให้เป็นอันตราย ครั้นเพลาค่ำ ชูชกก็ผูกพระพาหาสองกุมารไว้กับกอไม้แล้วตนเองปีนขึ้นไปนอนบนคาคบไม้ เทพเจ้ามีความสงสารจึงนิรมิตกายคล้ายพระเวสสันดรและพระนางมัทรีปลดเถาวัลย์ออก โออุ้มสรงน้ำ , มุ่นชฎา , แต่งองค์ให้ แล้วให้เสวยอาหารทิพย์ เห่กล่อมให้บรรทมจนรุ่งเช้าทุกวันตลอด ๑๕ ราตรี

ครั้นชูชกมาถึงทาง ๒ แพร่ง ที่จะแยกไปกลิงคราษฎร์ เทพเจ้าก็ดลใจให้เดินมาทางนครสีพี ในคืนนั้น สมเด็จพระเจ้ากรุงสญชัยทรงพระสุบินนิมิตว่า มีบุรุษร่างน่ากลัวได้นำดอกบัวมาถวายคู่หนึ่ง

ดอกหนึ่งเพิ่งแย้มกลีบ ดอกหนึ่งยังตูม โหรทำนายว่าพระประยูรญาติที่จากไปจะกลับมาเข้าสู่พระนคร ครั้นรุ่งขึ้นพระองค์ได้เสด็จออกหน้าพระลาน เทพเจ้าก็ดลใจให้ชูชกพาสองกุมารผ่านหน้าพระที่นั่งโดยหมู่อำมาตย์ราชบริพารมิได้ทักท้วงห้ามปรามแต่ประการใด พระเจ้ากรุงสญชัยทอดพระเนตรเห็นพระนัดดาทั้งสอง จึงตรัสใช้ให้อำมาตย์นำชูชกและสองกุมารมาเฝ้า และถามถึงเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับการนำสองกุมารมา ชูชกก็ทูลตามความเป็นจริง เหล่าอำมาตย์ราชเสวกต่างพากันติเตียนพระเวสสันดร พระชาลีไม่พอพระทัยจึงทูลพระอัยกาว่า ไม่ควรปล่อยให้หมู่อำมาตย์มาค่อนแคะดูหมิ่นพระราชบิดาต่อหน้าพระที่นั่ง แล้วทูลถามถึงความลำบากต่างๆ ที่ทรงได้รับ

พระเจ้ากรุงสญชัยเห็นพระชาลี กัณหานั่งอยู่ข้างล่างกับพราหมณ์ อย่างนายกับทาสไม่สมศักดิ์ศรีของพระหลานหลวง จึงทรงตัดพ้อ พระชาลีทูลว่าเป็นทาสของพราหมณ์ไม่กล้าที่จะนั่งร่วมอาสน์กับสมเด็จพระอัยกา พระเจ้ากรุงสญชัยจรึงได้ตรัสถามค่าไถ่สองพระกุมารกับชูชก พระชาลีทูลว่าพระราชบิดาคาดค่าไว้ สำหรับพระชาลี ๑,๐๐๐ ตำลึงทอง ส่วนพระกัณหาค่าเท่ากับสวิญญาณกทรัพย์สิ่งละร้อยกับทอง ๑๐๐ ตำลึง พระเจ้ากรุงสญชัยก็เบิกพระราชทรัพย์และสวิญญาณกทรัพย์มาพระราชทานพราหมณ์ชูชก และได้พระราชทานสมโภชพระราชนัดดาทั้งสอง

เมื่อพระองค์ตรัสให้พระชาลี ไปทูลเชิญพระเวสสันดรกลับ พระชาลีกราบทูลว่า เกรงพระบิดาจะไม่ทรงเชื่อ ควรที่พระองค์จะยกพลโยธาออกไปเอง พระเจ้ากรุงสญชัยจึงได้ยกกองทัพออกไปรับพระเวสสันดร ในระหว่างนั้นพราหมณ์ชูชกได้บริโภคอาหารเกินขนาดจนไฟธาตุไม่อาจเผาให้ย่อยได้ ก็ถึงแก่ความตาย พระเจ้ากรุงสญชัยได้ป่าวร้องหาวงศาคณาญาติให้มารับเงินของพราหมณ์ ก็ไม่มีญาติผู้ใดมารับ จึงรับสั่งให้รับทรัพย์เหล่านั้นเข้าพระคลังหลวงต่อไป

ครั้นถึงวันที่ ๗ ก็เสด็จออกยังเกย เพื่อยกพยุหโยธาไปรับพระเวสสันดร และขณะนั้นพราหมณ์ชาวเมืองกลิงคราษฎร์ ๘ คน ก็ได้นำช้างปัจจัยนาเคนทร์มาถวายคืน พระองค์จึงรับสั่งให้พระชาลีทรงช้างปัจจัยนาเคนทร์เป็นทัพหน้ายกพลออกจากเมือง ประทับแรมอยู่หลายราตรีจึงลุถึงเขาวงกต

ความรู้จากเรื่อง

คำประพันธ์ประเภทกลบท

เนื้อความในกัณฑ์มหาราช ตอนจัดขบวนทัพออกไปรับพระเวสสันดรนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตโนรส รัตนกวีเอกของโลก ทรงนิพนธ์คำประพันธ์นี้ ที่เรียกว่า " กลบท " ไว้ ซึ่งกลวิธีการประพันธ์ชนิดนี้ นิยมกันว่าเป็นหลักประพันธ์ที่ไพเราะยิ่ง มีเล่นสัมผัส เล่นคำให้ไพเราะเป็นพิเศษ คำประพันธ์ประเภทกลบทดังกล่าวมีอยู่ถึง ๓ ชนิด ได้แก่

๑. กลบทยัติภังค์ กลบทชนิดนี้มีวิธีการอ่านคำต่อเนื่องกัน โดยจะอ่านซ้ำคำสุดท้ายของแต่ละวรรค

๒. กลบทเต้นสลักเพชร กลบทชนิดนี้มีข้อสังเกตคือ จะมีสัมผัสอักษรอยู่ ๒ ชุดในแต่ละวรรค

๓. กลบทนาคบริพันธ์ กลบทชนิดนี้มีข้อสังเกตคือคำประพันธ์แต่ละวรรคนั้นสามคำสุดท้ายของวรรค

ข้อคิดประจำกัณฑ์

๑. ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรม พระชาลีและพระกัณหายินยอมให้พระเวสสันดรยกตนให้แก่ชูชก ย่อมถือได้ว่าเป็นผู้ประพฤติธรรม คือตั้งอยู่ในความกตัญญูกตเวที

๒. ผู้มีปัญญาและคุณธรรม แม้ยังเป็นเด็กก็ย่อมได้รับความยกย่องจากผู้ใหญ่ทุกคนย่อมสรรเสริญผู้ที่มีคุณความดี

๓. อำนาจแห่งคุณธรรมย่อมชนะอำนาจทั้งปวง พระเวสสันดรสละพระราชทรัพย์ จนต้องถูกเนรเทศ แต่ในภายหลังพระองค์ก็ได้เสด็จกลับมาครองราชย์ดังเดิม
๔. ผู้ประกอบกรรมชั่วย่อมได้รับผลแห่งกรรมชั่วนั้นตามสนองในที่สุด
๕. การบำเพ็ญความดีทางโลกุตระ เพื่อพระนิพพาน และการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า นั้นยากยิ่งเฉพาะผู้มีคุณธรรมสูง และมีความตั้งใจจริงเท่านั้นจึงจะกระทำได้ บุตรทานเป็นการให้ทานอันยิ่งใหญ่ จะกระทำได้ก็ต่อเมื่อถึงโลกุตรธรรม
๖. การบำเพ็ญความดีทางโลกิยะเป็นกิจที่ทุกคนพึงกระทำได้

อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์

ผู้บูชากัณฑ์มหาราช จะได้มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์จะได้เป็นพระราชา เมื่อจากโลกมนุษย์ก็ได้ไปเสวยทิพย์สมบัติในฉกามาพจรสวรรค์ มีนางเทพอัปสรเป็นบริวาร ครั้นบารมีแก่กล้าก็จะได้นิพพานสมบัติอันตัดเสียซึ่งชาติ ชรา พยาธิ มรณะ พ้นจากโอฆะทั้งสามมีกามโมฆะเป็นต้น ฯ

กัณฑ์มหาราช ๖๙ คาถา บรรเลงเพลง " **กราวนอก** " ประกอบกิริยาการยกพลซึ่งพระเจ้ากรุงสญชัยยกออกไปเพื่อรับพระเวสสันดรกลับเมือง บางครั้งปี่พาทย์อาจบรรเลงเพลง " ทำขวัญหรือเวียนเทียน " ประกอบเรื่อง ตอนพระเจ้ากรุงสญชัยรับมิ่งขวัญแก่ชาลีกัณหาพระราชนัดดาทั้งสอง...

(๑๒) กัณฑ์ฉกษัตริย์

(ประดับด้วยพระคาถา ๓๖ พระคาถา)

ตอนว่ากษัตริย์หกพระองค์คือพระเจ้ากรุงสญชัย พระนางผุสดี พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหา พบกันที่เขาคีรีวงกต แล้ววิสัญญีภาพเกิดฝนโบกขรพรรษตกลงมาจนหกกษัตริย์ฟื้น

เนื้อความ

เมื่อพระชาลียกทัพหน้ามาถึงสระมุจลินท์ก็สั่งให้หยุด เพื่อสร้างพลับพลารับเสด็จพระอัยกา เสียงม้าคชแสนยากร ก็ก้องกึกพิลึกลั่นเขตเขาวงกต พระเวสสันดรตกพระทัยสำคัญว่าข้าศึกคงจะตีพระนครสีพีแตก และปลงพระชนม์พระราชบิดาเสียแล้วจึงยกกองทัพมาเพื่อจะตามประหารพระองค์เสียด้วย จึงทรงพาพระนางมัทรีไปแอบดูกองทัพ เมื่อพระนางมัทรีทอดพระเนตรเห็นก็ทรงแน่พระทัยว่าเป็นทัพ เจ้ากรุงสญชัยยกมารับพระเวสสันดร สมดังพรที่ท้าวสักรินทร์ประสาทให้ จึงทรงเตือนพระราชสวามี พระราชสวามีก็ทรงได้พระสติเสด็จกลับมายังอาศรมดังเดิม

สมเด็จพระเจ้ากรุงสญชัย ตรัสปรึกษากับพระมเหสี พระองค์จะเสด็จไปยังอาศรมก่อน ต่อจากนั้นพระมเหสีและพระนัดดาสองกุมาร จึงค่อยเสด็จตามไปเป็นลำดับ เพราะเกรงว่าถ้าจะเสด็จเข้าไปพร้อมกันจะเศร้าโศกมาก เมื่อพระเจ้ากรุงสญชัยเสด็จไปถึงสองกษัตริย์ทรงกระทำปฏิสันถารและตรัสถามถึงทุกข์สุข พระเวสสันดรก็กราบบังคมโดยตลอด และพระองค์ได้กราบทูลถามพระบิดาถึงความทุกข์สุขของพระราชมารดา ข่าวคราวของพระโอรสบิดา ตลอดถึงความเป็นไปของพระนครสีพี พระราชบิดาก็ทรงเล่าความให้ทรงทราบ ต่อจากนั้นสมเด็จพระราชมารดาก็เสด็จไปถึง สองกษัตริย์ก็ทรงทำปฏิสันถาร ครั้นเมื่อสองกุมารเสด็จไปถึงอาศรมพระนางมัทรีทอดพระเนตรเห็นก็ทรงกันแสงร่ำไห้ สองพระกุมารก็ทรงวิ่งเข้าสวมกอดพระราชชนนีพิไรรำพันจนสลบลงไปด้วยกันทั้งสามพระองค์ เมื่อพระเวสสันดรและพระชนกพระชนนีทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้น ก็ทรงกันแสงล้มสลบไปด้วย เหล่าพระสนมและข้าราชบริพารต่างก็สลบตามกันไปหมดสิ้น ครั้งนั้นเกิดแผ่นดินไหวทั่วพื้นพิภพ สมเด็จพระอมรินทราธิราชทรงทราบเหตุอันเศร้าโศกของหกกษัตริย์ ก็บันดาลฝนโบกขรพรรษให้ตกลงมาในที่ชุมชนนั้น กษัตริย์ทั้งหกและเหล่าราชบริพารต่างฟื้นคืนสมปฤดีทั่วกัน ต่างก็รู้สึกสยดสยองเกรงพระเดชพระเวสสันดร ชวนกันน้อมเกล้าพระบาทยุคลเพื่อขอพระราชทานอภัยโทษที่ได้มีมาแต่หนหลัง และขออัญเชิญเสด็จคืนสู่พระนครฉะนี้แล

ความรู้จากเรื่อง

ฝนโบกขรพรรษ

๑. มีสีแดงใสสะอาดเหมือนแก้วทับทิม

๒. ผู้ใดปรารถนาให้เปียกก็เปียก ผู้ไม่ปรารถนาให้เปียกก็ไม่เปียก เหมือนน้ำตกลงบนใบบัว เรียกว่า " ฝนใบบัว "

๓. น้ำฝนนี้แทรกซึมลงสู่ผืนดิน โดยไม่เลอะเทอะ ขังนอง ซึ่งจะก่อให้เกิดโคลนตมอันปฏิกูล ครั้นฝนหาย แผ่นดินก็แห้งสะอาดดังเดิม

๔. ฝนโบกขรพรรษนี้ จะตกลงเฉพาะในสมาคมพระญาติ ไม่มีผู้อื่นอยู่ร่วมประชุมด้วย ภูษา ๔ ตระกูล

ข้อคิดประจำกัณฑ์

" พรากกันยังมีวันได้พานพบ จากกันอาจบรรจบได้เสมอ
จากยามเป็นเห็นน้ำใจในฉันเธอ จากยามตายได้แต่เพ้อละเมอครวญ "

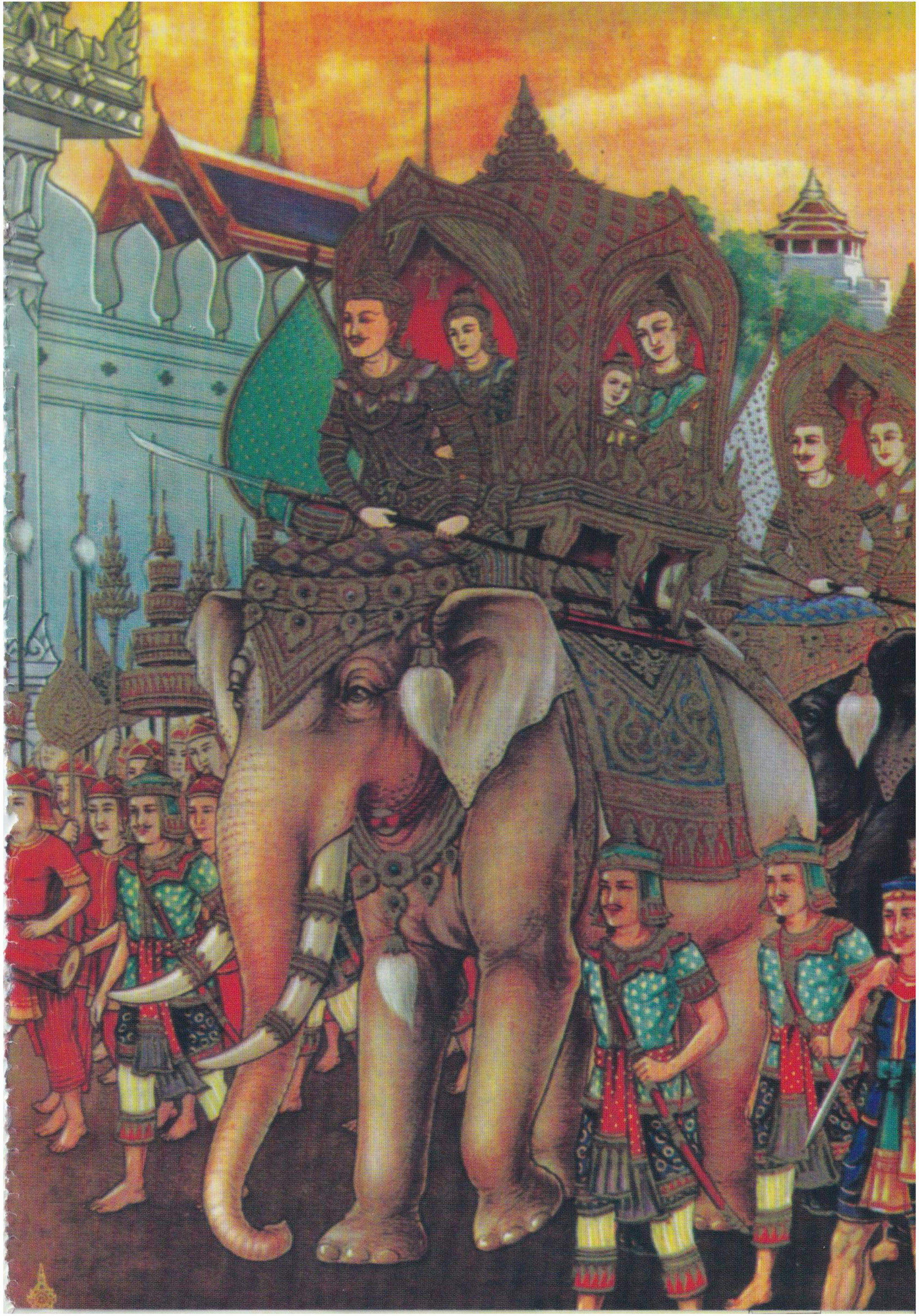
- จงทำความดีให้แก่กันในวันนี้ อย่ารอให้ต้องพรากจากกันไปเสียก่อน
- การให้อภัยเพราะได้สำนึก สามารถลบรอยร้าวฉานบันดาลสันติสุขแก่ส่วนรวม
- สี่ตีนยังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง
- ความผิดพลาดเป็นวิสัยของมนุษย์ แต่การให้อภัยเป็นวิสัยของเทวดา

" อยู่คนเดียวให้ระวังยั้งความคิด อยู่กับมิตรให้ระวังยั้งคำขาน
อยู่เป็นกลุ่มให้ระวังยั้งคบพาล อยู่สำราญให้ระวังยั้งสิ่งเลว "

อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์

ผู้บูชากัณฑ์ฉกษัตริย์ จะได้เป็นผู้เจริญด้วยพร ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกๆ ชาติแล ฯ

กัณฑ์ฉกษัตริย์ ๓๖ คาถา ปี่พาทย์ทำเพลง **" ตระนอน "** ประกอบกิริยาตอนนอนทั้งหกกษัตริย์ คือ พระเจ้ากรุงสญชัย พระนางผุสดี พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี พระกัณหา ได้บรรทมแรมคืนอยู่ ณ บริเวณพระอาศรมในป่านั้น...

(๑๓) นครกัณฑ์

(ประดับด้วยพระคาถา ๔๘ พระคาถา)

พระเวสสันดรเสด็จกลับเข้าเมือง

เนื้อความ

เมื่อพระเวสสันดรได้ฟังชาวสีพีทูลเชิญเช่นนั้น ครั้นจะรับเชิญก็เกรงประชาราษฎร์จะหาว่าพระองค์ พระทัยเบา จึงทูลพระราชบิดาว่าไม่ควรแก่เหตุที่เคยขัดเคือง ครั้งก่อนพระองค์ได้ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนด้วยทศพิธราชธรรมก็ยังถูกขับไล่เนรเทศจากพระนคร พระเจ้ากรุงสญชัยจึงปลอบโยน ขอโทษ และอ้อนวอนให้ลาผนวชอีกครั้งหนึ่งจึงทรงรับ รวมเวลาบำเพ็ญพรตอยู่ ณ เขาวงกตนานถึง ๙ เดือน ๑๕ วัน ครั้นลาผนวชแล้วก็ทำพิธีราชาภิเษกถวายมุรธาภิสิตวารีสรงด้วยสังข์ทักษิณาวัฏ สังข์สุวรรณ สังข์หิรัญ ทั้งสามประการ เสด็จกลับขึ้นครองราชสมบัติดังเดิม และโปรดให้จตุรงคเสนา เล่นมหรสพครบ ๓ วัน

ส่วนพระผุสดีก็ทรงพระภูษาพิเศษ ๔ ตระกูล กับมหามงกุฎและอาภรณ์ต่างๆ เสด็จเข้าสู่พระนคร ครั้งนั้น ฝูงสัตว์ทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในเขตนั้น เคยได้อาศัยพระบารมีของพระเวสสันดรที่แผ่พรหมวิหารคุ้มสรรพอุปัทว์อันตรายอยู่ตลอดเวลา ต่างก็มีความเศร้าโศกมาก ที่พระเวสสันดรจะจากไป

พระเจ้ากรุงสญชัยได้สั่งให้ปราบหนทางที่พระเวสสันดรจะเสด็จกลับให้งดงาม ประดับด้วยราชวัตรฉัตรธงกล้วยอ้อยต่างๆ โปรยเครื่องบูชาทั้ง ๕ คือ ดอกหญ้าแพรก ๑ ข้าวสาร ๑ เมล็ดพรรณผักกาด ๑ ดอกมะลิ ๑ ข้าวตอก ๑ เป็นระยะๆ ไปตลอดทาง ตั้งแต่เขาวงกตจนถึงนครสีพี พระเวสสันดรทรงช้างปัจจัยนาเคนทร์นำขบวน แวดล้อมไปด้วยหมู่สหชาติโยธา และพระประยูรญาติเสด็จรอนแรมไปเป็นระยะทาง ๖๐ โยชน์ จนถึงนครสีพี เมื่อถึงนครสีพีแล้วก็จัดการราชาภิเษกขึ้นครองราชย์สมบัติดังเดิม รวมเวลาที่พระเวสสันดรจากพระนคร ๑ ปี ๑๕ วัน

ครั้นพระเวสสันดรกลับมาครองเมืองก็มีห่าฝนสัตตรัตน์ คือ สุวรรณ หิรัญ มุกดา มณี ประพาฬ ไพฑูรย์ และวิเชียร ตกไปทั่วพระนครเป็นมหัศจรรย์ เพื่อเป็นทานแก่ชนทั้งหลาย พระเวสสันดรอยู่ครองราชสมบัติจนพระชนมายุ ๑๒๐ พรรษาจึงสิ้นพระชนม์ ไปเสวยทิพย์สมบัติในดุสิตเทวพิภพ ฯ

ความรู้จากเรื่อง

ทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม แปลว่า ธรรมของผู้เป็นหัวหน้าชน ๑๐ ประการคือ

๑. ทาน การเสียสละ แบ่งปัน

๒. ศีล รักษากาย วาจา ให้ดีงาม

๓. ปริจจาคะบริจาคเป็นสาธารณประโยชน์

๔. อาชชวะ ซื่อตรง

๕. มัททวะ อัธยาศัยอ่อนโยน

๖. ตบะ กำจัดความชั่วร้ายออกจากตน

๗. อักโกธะ ไม่กริ้วโกรธ

๘. อวิหิงสา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

๙. ขันติ มีความอดทน อดกลั้น

๑๐. อวิโรธนะ ไม่ประพฤติผิดทำนองคลองธรรม กฎหมาย ประเพณี

ภูษา ๔ ตระกูล คือ

๑. กัปปาสิกพัสตร์ ผ้าทำด้วยด้าย

๒. ไสยพัสตร์ ผ้าทำด้วยไหม

๓. โขมพัสตร์ ผ้าทำด้วยใยไม้

๔. โกทุมพรพัสตร์ ผ้าทำด้วยขนสัตว์

ข้อคิดประจำกัณฑ์

- ผลแห่งความดีที่ทำไว้ ย่อมสัมฤทธิผล
- ความดีที่ทำไว้ ไม่มีวันหายสูญ เพียงแต่จะปรากฏช้าหรือเร็วเท่านั้น
- พระบารมีที่บำเพ็ญ ครบบริบูรณ์ทั้ง ๓๐ ทัศ
- ความดีที่ทำด้วยเจตนาเป็นกุศล ผู้คนย่อมมีโอกาสเข้าใจในสักวัน

อานิสงส์ของผู้บูชากัณฑ์

ผู้บูชานครกัณฑ์ จะได้เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยวงศาคณาญาติ ข้าทาสชายหญิงภรรยาสามี หรือบิดามารดาเป็นต้น อยู่พร้อมหน้ากันโดยความผาสุก ปราศจากโรคาพาธทั้งปวง จะทำการใดๆ ก็พร้อมเพรียงกันยังการงานนั้นๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

นครกัณฑ์ ๔๘ คาถา บรรเลงเพลง " กลองโยน " ประกอบกิริยาการยกขบวนเสด็จพยุหยาตราอย่างมีศักดิ์ พรั่งพร้อมไปด้วยขบวนอิสริยศอย่างสมพระเกียรติ...

พระเวสสันดร หมายถึง ผู้ที่เกิดในตรอกพ่อค้า เนื่องจากพระนางผุสดีเสด็จประพาสพระนครและได้ประสูติพระองค์ในบริเวณตรอกพ่อค้า

พระนามพระพุทธเจ้า เช่น พระสัพพัญญู , พระศรีสรรเพชญ , พระศาสดา , พระทศพล , พระทศพลญาณ , พระบรมโลกนาถ , พระบรมนราศภ , พระศาสดาจารย์พระสรรเพชญ , พระผู้ทรงบุญสิริ , พระผู้มีพระภาคเจ้า , พระโลกเชษฐ์ , พระผู้มีทรงพระภาค , พระมหากรุณาธิคุณเจ้า , พระเจ้าชินสีห์ , พระตถาคต และพระบรมศรีสุคต

ตัวละครสะท้อนคุณธรรม

๑. พระเจ้ากรุงสญชัย พระนางผุสดี เป็นแบบอย่างของนักปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ฟังเสียงประชาชนส่วนใหญ่ รู้จักผ่อนผันเพื่อคลี่คลายสถานการณ์ไม่เห็นแก่พวกพ้อง แม้แต่พระราชโอรส ไม่แข็งยามหน้าสิ่วหน้าขวาน น้ำเชี่ยวไม่เอาเรือขวาง ไมได้ต้านต่อกระแสอารมณ์พาล

๒. พระเวสสันดร เป็นแบบอย่างของผู้เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มุ่งบำเพ็ญทุกข์บำรุงสุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง ยอมเสียสละความสุขส่วนพระองค์ แม้จะทุกข์ก็ไม่หวั่น เป็นแบบอย่างของบุคคลผู้ไม่ยึดติดกับอำนาจวาสนา รู้ซึ้งถึงโลกธรรมที่ว่า " ยามมียศเขาก็ยก ยามต่ำตกเขาก็หยาม " ชีวิตมีขึ้นมีลงเหมือนกระแสน้ำ ชอบก็ชม ชังก็บริภาษ หาได้หวั่นหรือล้มเลิกบำเพ็ญบารมีไม่

๓. พระนางมัทรี เป็นแม่แบบของภรรยาผู้มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรของสามี สนับสนุนเป้าหมายชีวิตอันประเสริฐที่สามีได้ตั้งไว้ และยังเป็นแบบอย่างของภรรยาตามทัศนะของคนตะวันออก เช่น ปฏิบัติดูแลเรื่องข้าวปลาอาหาร เป็นต้น ทรงคุณธรรมสำคัญ คือ " ซื่อตรง จงรัก หนักแน่น "

๔. พระชาลี พระกัณหา เป็นแบบอย่างของลูกที่เชื่อฟังพ่อแม่ เข้าใจในเจตนาแห่งการประพฤติธรรมเพื่อประโยชน์ของคนหมู่มากของพ่อ คือพระเวสสันดร

๕. นางอมิตตดา เป็นแบบอย่างของลูกที่เชื่อฟัง ตั้งอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ตามคติของคนยุคนั้น และเป็นภรรยาที่ปฏิบัติต่อสามีตามคตินิยม แต่ขณะเดียวกันก็เป็นตัวอย่างของคนไม่มีความเป็นตัวของตัวเองปล่อยชีวิตให้เป็นไปตามกระแสของสังคมจนเกินควร

๖. พ่อแม่ของอมิตตดา เป็นแบบอย่างของคนสุรุ่ยสุร่าย ประมาทในการใช้จ่ายสร้างหนี้สินจนเวรกรรมทั้งหลายตกอยู่กับลูก

๗. ชูชก เป็นตัวอย่างของคนที่ติดอยู่ในกาม เข้าลักษณะว่า " วัวแก่กินหญ้าอ่อน " ต้องตกระกำในยามชรา " ตำราหิโตปเทส " กล่าวว่า ความรู้เป็นพิษเพราะเหตุไม่ใช้ ปราสาทเป็นพิษเพราะคนเข็ญใจ อาหารเป็นพิษเพราะไฟธาตุไม่ย่อย เมียสาวเป็นพิษเพราะผัวแก่

๘. นางพราหมณี บ้านทุนวิฏฐ์ เป็นตัวอย่างของชาวบ้านที่อิจฉาริษยาผู้อื่นโดยไม่คิดที่จะพิจารณาหาทางปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น

๙. พรานเจตบุตร เป็นแบบอย่างของคนดีแต่ขาดความเฉลียวฉลาดเข้าลักษณะว่า " ซื่อสัตย์ ซื่อตรง " แต่ " ซื่อบื้อ " จึงตกเป็นเหยื่อของคนหลอกลวงที่มากไปด้วยเล่ห์เหลี่ยมอย่างชูชก

๑๐. พระอัจจุตฤาษี เป็นแบบอย่างของนักธรรมผู้ฉลาดแต่ขาดเฉลียว หูเบา เชื่อคนง่าย ดังโบราณว่า " สงสารจะฉิบหาย เชื่อง่ายจะเป็นทุกข์ " ไว้ใจทางวางใจคน จนพลาดท่าเสียทีแก่ชีชูชก

๑๑. กษัตริย์เจตราษฎร์ เป็นแบบอย่างของมิตรแท้ ที่พร้อมที่จะช่วยเหลือมิตรในยามยากมีน้ำใจ ไม่ทอดทิ้งแม้ในยามที่มิตรสิ้นทรัพย์อับวาสนา เข้าลักษณะว่า " ยามปกติก็อุปัฏฐาก ยามตกยากก็อุปถัมภ์ "

" อันเพื่อนที่ดีมีหนึ่งถึงจะน้อย ดีกว่าร้อยเพื่อนคิดริษยา
เปรียบเหมือนเกลือนิดหน่อยด้อยราคา ยังดีกว่าน้ำเค็มเต็มทะเล "

๑๒. ชาวเมืองสีพี เป็นแบบอย่างของผู้คลั่งไคล้ในกระแสนิยม ซึ่งไม่จำเป็นต้องถูกต้องเสมอไป ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล แสดงความเป็นประชาธิปไตยโดยแบบ " พวกมากลากไป " ไม่สนใจความถูกต้อง " นอกจากขอให้ " ถูกใจ " เป็นพอ ใช้เสียงข้างมากในทางที่ผิด

กลับชาติ

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอริยสัจธรรมทั้ง ๔ คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ต่อท้ายมหาเวสสันดรชาดกแล้ว พระองค์ได้ตรัสเท้าความหลังให้ภิกษุทั้งหลายฟังอีกครั้งหนึ่งว่า ผู้มีนามปรากฏในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกนั้น เมื่อกลับชาติมาในปัจจุบันนี้มีใครบ้าง ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงเป็นสามัญลักษณะ แม้กระทั่งนามสมมุติ ชื่อเสียงนามโคตรก็เช่นกัน ย่อมเปลี่ยนแปลงไป แคว้นสีพี ครั้นล่วงมาถึงยุคพุทธกาลก็เปลี่ยนเป็นสักกชนบท , นครเชตุดร ก็เปลี่ยนเป็นกรุงกบิลพัสดุ์ , ราชวงศ์สีวีราช ก็เปลี่ยนเป็นศากยราช ส่วนที่เหลือ ท่านแสดงไว้ดังนี้

๑. พระเจ้ากรุงสญชัย

กลับชาติมา คือ **พระเจ้าสุทโธทนะ พุทธบิดา**

๒. พระนางผุสดี

กลับชาติมา คือ **พระนางสิริมหามายา พุทธมารดา**

๓. พระนางมัทรี

กลับชาติมา คือ **พระนางยโสธราพิมพา มารดาราหุล**

๔. พระชาลี

กลับชาติมา คือ **พระราหุล พุทธชิโนรส**

๕. พระกัณหา

กลับชาติมา คือ **นางอุบลวรรณาเถรี**

๖. พระอัจจุตฤาษี

กลับชาติมา คือ **พระสารีบุตร อัครสาวกเบื้องขวา**

๗. ท้าวสักกะ (พระอินทร์)

กลับชาติมา คือ **พระอนุรุทธเถระ**

๘. วิสสุกรรมเทพบุตร

กลับชาติมา คือ **พระมหาโมคคัลลานะ อัครสาวกเบื้องซ้าย**

๙. พรานเจตบุตร

กลับชาติมา คือ **พระฉันนะเถระ**

๑๐. ชูชก

กลับชาติมา คือ **พระเทวทัต**

๑๑. นางอมิตตดา

กลับชาติมา คือ **นางจิญจมาณวิกา สาวิกาของเดียรถีย์**

๑๒. เทวดาที่แปลงเป็นพระยาพยัคฆราช (เสือโคร่ง)

กลับชาติมา คือ **พระสิมพลีเถระ**

๑๓. เทวดาที่แปลงเป็นพระยาพยัคฆราช (เสือเหลือง)

กลับชาติมา คือ **พระจุลนาคเถระ**

๑๔. เทวดาผู้ชายที่มาดูแลกัณหาชาลี

กลับชาติมา คือ **พระมหากัจจายนะเถระ**

๑๕. เทวดาผู้หญิงที่มาดูแลกัณหาชาลี

กลับชาติมา คือ **นางวิสาขามหาอุบาสิกา**

๑๖. เทวดาที่แปลงเป็นพระยาไกรสรราช (ราชสีห์)

กลับชาติมา คือ **พระอุบาลีเถระ**

๑๗. ช้างปัจจัยนาค

กลับชาติมา คือ **พระมหากัสสปเถระ**

๑๘. มารดาช้างปัจจัยนาค

กลับชาติมา คือ **นางกีสาโคตมี**

๑๙. กษัตริย์มัททราช

กลับชาติมา คือ **พระยามหานามศากยราช**

๒๐. อำมาตย์ที่ทูลข่าวเนรเทศ

กลับชาติมา คือ **พระอานนทเถระ**

๒๑. เสนาคุตตอำมาตย์

กลับชาติมา คือ **อนาถปิณฑิกเศรษฐี**

๒๒. สหชาติโยธีทั้งหกหมื่น

กลับชาติมา คือ **พุทธบริษัททั้งหลายในปัจจุบันชาติ**

๒๓. พระเวสสันดร บรมโพธิสัตว์

กลับชาติมา คือ **องค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า**

ทศชาติ คือ **พระชาติของพระโพธิสัตว์** ซึ่งบำเพ็ญบารมีต่างกัน ได้แก่

๑. พระเตมีย์ บำเพ็ญเนกขัมมบารมี (การออกบวช)
๒. พระชนก บำเพ็ญวิริยบารมี (ความเพียร)
๓. พระสุวรรณสาม บำเพ็ญเมตตาบารมี (ความมีเมตตาต่อสรรพสัตว์)
๔. พระเนมิราช บำเพ็ญอธิษฐานบารมี (ความตั้งใจมั่นอยู่ในความดี)
๕. พระมโหสถ บำเพ็ญปัญญาบารมี (การได้ฝึกอบรมให้มีปัญญา)
๖. พระภูริทัต บำเพ็ญศีลบารมี (การรักษาศีล)
๗. พระจันทกุมาร บำเพ็ญขันติบารมี (ความอดกลั้น)
๘. พระนารท บำเพ็ญอุเบกขาบารมี (การปล่อยวางด้วยลักษณะแห่งการทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม)
๙. พระวิฑูร บำเพ็ญสัจบารมี (การรักษาความซื่อสัตย์)
๑๐. พระเวสสันดร บำเพ็ญทานบารมี (การให้)

ปัญจมหาบริจาค ได้แก่

๑. ธนบริจาค เสียสละทรัพย์
๒. อังคบริจาค เสียสละอวัยวะ
๓. ชีวิตบริจาค เสียสละชีวิต
๔. ปุตตบริจาค เสียสละลูก
๕. ทารบริจาค เสียสละเมีย

สมดึงสบารมี คือ บารมี ๓๐ ถ้วน โดยทวีบารมี ๑๐ ประการให้สูงขึ้น เป็น อุปบารมี และปรมัตถบารมี บารมีละ ๓ ขั้นตอน

